

MATE ZEKAN

Fra LUJO MARUN (1857. – 1939.)

UTEMELJITELJ, MISIONAR I VIZIONAR HRVATSKE ARHEOLOGIJE

ZNANOST I RODOLJUBLJE

(Marun, 1888., str. 14-20)

UDK: 902-05 Marun, L.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. 10. 2007.
Prihvaćeno 15. 10. 2007.

Mate Zekan
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR, 21000 Split
S. Gunjače b.b.
mate.zekan@st.t-com.hr

U radu se, temeljitom analizom arhivske građe, donose novi detalji iz života i djela fra Luje Maruna, pionira i utemeljitelja hrvatske arheologije i Prvog muzeja hrvatskih spomenika, te pokretača "Starohrvatske prosvjete", prvog časopisa za srednji vijek među Južnim Slavenima. Time autor upućuje i na drugačije tumačenje ranijih zaključaka o sustavnosti muzeološkog i arheološkog djelovanja, duhovnosti i svjetonazoru tog zaslužnog velikana hrvatske kulture.

Ključne riječi: Hrvatsko starinarsko društvo, Starohrvatska prosvjeta, arheološka iskopavanja, muzejski fundus, hrvatska arheologija.

Dana 10. prosinca 2007. godine navršilo se točno sto pedeset godina od rođenja Stipe Maruna, koji s osamnaest godina života, nakon završetka Državno-franjevačke gimnazije u Sinju, stupa u franjevački red u samostanu na Visovcu i dobiva redovničko ime Aloysius. On se na sačuvanim spisima najčešće potpisuje kao fra Lujo, pohrvaćenom inačicom svojega redovničkog imena, pod kojim je postao poznat u stručnim i znanstvenim krugovima, kao i u javnom životu.

Vlastitim nagnućem, na zasadama romantizma i probuđene nacionalne svijesti, a pobudama svojih sinjskih gimnazijskih profesora, osobito profesora povijesti fra Šimuna Milinovića, poslije nadbiskupa barskoga, i fra Stjepana Zlatovića, počinje se zarana baviti istraživanjem hrvatskih spomenika.¹ Još za visovačkog novicijata Marun obilazi obližnje srednjovjekovne utvrde Babingrad, Rogovo, Uzdah-kulu, Kamičak i Ključić, te je već tada od svojih kolega dobio nadimak "naš Mommsen".²

Za četverogodišnjeg službovanja na mjestu pomoćnog župnika u Dmišu (1881.-1885.) posjećuje ga fra Petar Krstitelj Bačić, ravnatelj Franjevačke gimnazije u Sinju, zaintrigiran Tomašičevom tvrdnjom o ubojstvu kralja Zvonimira na položaju Cecela u Siveriću i kraljevim ukopom u Sv. Bartulu kod Knina, pa zajedno obilaze Cecelu i Petrovac. Štoviše, na Ceceli su nešto malo i prokopali.³ Na površini Velike Cecele tada su bile uočljive mnoge ruševine, među

---

¹ Arhiv Hrvatskog starinarskog društva (AHSD) u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (AMHAS), Marunovo pismo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku, fra Jerolimu Mileti 1923. godine. Uz arhivsku građu koja je korištena kao osnova pri pisanju ovoga priloga, glavni oslonac su radovi: Marun 1927; Jurišić 1979.

² Marun 1927, str. 8; Gunjača 1958., str. 8.

kojima se ocrtavao tloris velike crkve te malo dalje veliki kameni križ s ukrasom.⁴ U Dmišu ga posjećuju T. Smičiklas i M. Pavlinović,⁵ čime mladi župnik dobiva novi poticaj za istraživanje spomeničkih ostataka.

Ipak, presudan događaj za budućnost Luje Maruna, kako se poslije pokazalo, povezan je s protivljenjem uprave samostana sv. Ante u Kninu polaganju tračnica željezničke pruge Siverić - Knin 1884. godine preko samostanskog zemljišta na položaju Kapitul, gdje se nalazilo seosko groblje mještana Potkonja i Ljupča.⁶ Uznemireni Zlatović, u namjeri spašavanja tog položaja, najprije Maruna nagovori da preuzme brigu o tom lokalitetu te i o istraživanju hrvatskih starina u kninskoj okolici,⁷ a intervencijom kod provincijala uspijeva mu da ga taj 7. siječnja 1885. godine rasporedi za službu u Kninu.⁸

Odmah po dolasku u Knin, osobito nakon najavljenog početka radova na probijanju željezničke pruge preko Kapitula u mjesecu kolovozu te godine, Marun i učiteljski nadzornik Dolić pišu u podlistku *Narodnog lista* o opasnosti uništenja i potrebi spasa narodnih spomenika, a pisma upućuju i zastupniku Jurju Bjankiniju u Zadar.⁹ Potaknut tim vijestima Bjankini 30. listopada 1885. godine predlaže Dalmatinskom saboru u Zadru da se žurno imenuje osoba koja bi nadzirala proboj željezničke trase Siverić-Knin, te da se radnike uputi na to da “*pomljivo sabiraju i nipošto ne uništavaju iskopine o hrvatskoj prošlosti ove zemlje, koji rek bi da se ondje izobilja počelo nalaziti*”.¹⁰ Do nadahnute potkrjepe tom prijedlogu i njegova prihvaćanja na sjednici od 3. prosinca iste godine, kada su stvoreni uvjeti planskog nadzora nad radovima, Marun je već u mjesecu studenome osnovao “Naročiti odbor za istraživanje hrvatskih starina u kninskoj okolici”.¹¹

U dogovoru s Odborom, a u sklopu svojih župničkih dužnosti, zaključkom Crkvinara¹² Marun 7. siječnja godine 1886. započinje s uređenjem i ograđivanjem do tada zapuštenoga rimokatoličkog groblja na položaju Crkvina, gdje u namjeri izgradnje manje kapele uklanja ostatke zavaljene crkve sv. Luke u Biskupiji, te među njima pronalazi prve natpise i “rezbarije” na kamenu, a “kamenje” je dovezeno u Knin 26. istog mjeseca.¹³

Saznavši usmeno i iz novina da se u okolici Knina iskopalo nešto starinskoga, Marunu se pismom 26. siječnja 1886. godine javlja F. Bulić, tražeći o tome širu informaciju,¹⁴ a zatim se samoinicijativno uključuje, najprije svojim prijedlozima, te potom izradom osnova poziva domoljubima za prinose, svrhovito hrvatskim iskopinama u tom kraju.¹⁵ “Naročitom odboru za istraživanje hrvatskih starina u kninskoj okolici” ne dopušta se iz formalnopravnih razloga obznanjivanje proglašenja te se on 3. travnja 1886. godine transformira u zakonom prihvatljivi “Promicateljni odbor za izkopine hrvatskih starina”, s Marunom kao predsjednikom, s prvom zadaćom usklađivanja akata s postojećim zakonskim odredbama.

Krajem godine Promicateljni odbor podnosi Namjesništvu na potvrdu uredno biljegovane primjerke pravilnika “Kninskog starinarskog društva”.¹⁶ Dva dana nakon što je Namjesništvo Visoke c. k. zemaljske vlade u Zadru, odlukom br. 667/V od 18. siječnja godine 1887. potvrdilo

³ AHSD, Marunov govor na Glavnoj skupštini, 1906. godine; Marun 1927, str. 8.

⁴ AHSD, L. Marun, Starinarski dnevnik A, str. 19.

⁵ AHSD, Marunov govor na Glavnoj skupštini, 1906. godine.

⁶ AHSD, Dopisi gvardijana fra Andrije Čupića od 27. II. i 9. III. 1884.

⁷ Marun 1927, str. 8.

⁸ AHSD 1885., Vladanje državnika

⁹ AHSD, L. Marun, Opazke Bulićevoj raspravi “Hrvatski spomenici” (rukopis).

¹⁰ Saborski izvještaj, god. 1885. str. 75.

¹¹ Marun 1927, str. 8 – 9; Marun, 1932, str. 146.

¹² AHSD, Zapisnik sjednice Crkvinara, 27. XII. 1885.; AHSD 1886., List s kratkim bilješkama.

¹³ AHSD 1886., List s kratkim bilješkama; Promemoria odnosno na parnicu rimokatoličkog groblja u Biskupiji; Narodni List 18. I. 1886. br. 8 kao i oni ranije i poslije; Bulić 1886, str. 53.

¹⁴ AHSD, Pismo F. Bulića, 26. I. 1886. br. 1.

¹⁵ AHSD, Pisma F. Bulića, 5. II. 1886. br. 2 i 1. IV. 1886. br. 6 ½.

¹⁶ AHSD, Spisi 1886. godine.

pravilnik, Odbor je u svim većim novinama objelodanio “Proglas na Hrvatski narod”,¹⁷ koji, iako su aktivno sudjelovali u njegovu stvaranju, i unatoč danom obećanju, svojim potpisom nisu osnažili ni Bulić ni Glavinić. Osnivačka skupština Društva održava se 3. srpnja godine 1887.

Pri ustrojenju Društva predsjednička čast bila je namijenjena F. Buliću, ali je on u zadnji čas, plašeći se neizvjesnosti društvenoga djelovanja i moguće blamaže, kategorički odbio preuzimanje te dužnosti, ne želeći se izlagati pred narodom. U takvoj neprilici Marun je primoran preuzeti vodstvo i Skupština ga bira predsjednikom. Poslije će, svjedočeći o nastanku Društva, napisati:

*“Osjećao sam u sebi zanosa za hrvatske starine, ali sam znao da za sredstvo toga posla nemam upravo nikakove spremne. Silom okolovština bio sam na to vodstvo potisnut, nadajući se, da ću pri redovitom ustrojenju društva to sposobnijoj osobi i baš don Frani Buliću ustupiti.”*¹⁸

Našavši se neočekivano na čelu jednoga arheološkog društva, Marun se, kako će to vrijeme pokazati, sudbinski vezao uz tu domoljubnu udrugu i iz nje iznjedreni Prvi muzej hrvatskih spomenika. Radi njihovih interesa sukobljava se sa svojom zavjetnom redodržavom, zastupnicima drugačijeg, po njegovom stajalištu neprihvatljivog i štetnog mišljenja, političkim i vjerskim protivnicima, zaglupljenim i podgovorenim seljacima, pred kojima u tri navrata uspijeva spasiti goli život, štiteći se u takvim neprilikama i s dva revolvera.¹⁹ Predanost toj ideji i stvari, njegova opsjednutost i asketizam najbolje se zrcale iz njegovog odgovora na napad neistomišljenika koji ga, nakon više od dvadesetogodišnjeg vođenja Društva, koristeći se političkom kampanjom nakon posjeta bana Raucha Muzeju, optužuju za samovolju: “...zloporabe isključuje moja strastvena ljubav za napredak starinarskog društva, koje sam ljubio svim srcem i dušom, više nego zdravlje, čast, dapače sram me je kazati: više nego i dušu svoju.”²⁰

Manje od toga, nakon temeljitog izučavanja Marunove ostavštine, objektivno ne bismo smjeli reći ni mi danas. Naprotiv, možemo ustvrditi da je citirana rečenica Marunova ispovijed, ali i najbolja formulacija koja u punini svog značenja ocrtava djelovanje i žrtvu fra Luje Maruna.

Prikazati, pak, život takvog čovjeka sveobuhvatna je, slojevita, složena i osjetljiva zadaća. Priča je to koju je veoma teško rekonstruirati, gradivo dostatno za nekoliko biografskih romana i filmova. O Marunu, njegovu životu i njegovu djelu najviše se pisalo godine 1927., prigodom sedamdesetogodišnjice njegova života i četrdesetogodišnjice njegove skrbi nad spomeničkom baštinom; nakon toga je napisano tek nekoliko osvrtu i jedno manje, ali vrijedno i akribično monografsko djelo.²¹

Iako je kulturna javnost manje-više upoznata s općim Marunovim djelovanjem, ukazala se potreba još jednom, u prigodi obilježavanja 150. obljetnice njegova rođenja, podsjetiti na tu markantnu osobu, koja je svojim neshvatljivo upornim i odlučnim djelovanjem krajem 19. i tijekom gotovo četrdeset godina 20. stoljeća osigurala sebi mjesto među zaslužnim i uglednim Hrvatima.

Poznato je, naime, da je Marun u dokazivanju samosvojnosti Hrvatske i njezine srednjovjekovne arheološke baštine obišao svako selo na području Dalmacije, brojne arheološke položaje u njima, ali i dio Like i jugozapadne Bosne. Na mnogim je položajima sam ili preko povjerenika obavio pokusna iskapanja, a prikupljene nalaze donosio u kninski Muzej. No, često se uz tu njegovu djelatnost vežu pojmovi diletantizam, amaterizam, neukost, nekvalificiranost, nenacitost, nesustavnost, gomilanje, površnost i slično, dakle, sve ono na što u svojoj skrušenosti upozorava i sam Marun.

¹⁷ Radić 1898., str. 93.

¹⁸ AHSD, L. Marun, Neke bilježke o upravi Hrvatskoga starinarskoga društva do pristupa u istu dr. R. Barića – rukopis.

¹⁹ Marun 1998, str. 86.

²⁰ Marun 1908, str. 2.

²¹ Jurišić 1979, gdje je naveden širi popis objavljenih članaka.

I dok je shvatljivo da su na njega tako gledali nenaklonjeni mu suvremenici s kojima se sukobljavao, ne zbog pripisanih mu osobina, nego njegovih principijelnih stajališta (koja su se u povijesnom odmaku najčešće pokazala ispravnima), sasvim je neprihvatljiv i neuravnotežen pristup valorizaciji Marunova prinosa hrvatskoj povijesnoj znanosti i arheološkoj disciplini danas. Često ga, na njegovu štetu, uspoređuju sa školovanim stručnjacima toga vremena, zaboravljajući da su svi oni došli u već postojeće i donekle sređene muzejske institucije. Protokom vremena (kada su u zaborav odnesene sve one sitne ljudske slabosti) omogućeno nam je objektivno sagledavanje života i djela naših prethodnika pa tako i Maruna. Vrijeme je bitan čimbenik i za potragu, analizu i izučavanje nepoznatih ili teže nam dostupnih podataka o njima, kojima uokvirujemo cjelovitiju sliku cilja našeg izučavanja.

Nakon objavljivanja Marunova *Starinarskog dnevnika*²² posve je razvidan i vidljiv evulcijski put tog našeg neimara, u razmaku od četrdesetak godina, od analfabetskog početka do knjižno-terminološki stručne i znanstveno zavidno dorasle osobe. Takvu ocjenu ne donosimo prema današnjim kriterijima, nego prema objektivitetu sukladnom vremenu i tadašnjem stanju arheološke struke. Često se sudovi donose, a da se pritom zaboravlja na vrijeme u kojem su se ti događaji zbivali, kao što se zanemaruju i najpreči ciljevi i zadaci koji su tada bili postavljeni pred naše, sada već daleke prethodnike. Pri valorizaciji njihova lika i djela treba se suzdržati od pristranosti i izbjegavati uporabu dvojnih mjerila. Jer kvantiteta i kvaliteta njihovog terenskog istraživačkog rada, prisutnost i dokumentiranje tijeka iskopavanja, briga za stanje fundusa, osobito ako se ne raspolože s dostatnim podacima, često mogu rezultirati pogrešnim zaključkom.

Ocjenjuje li se uspješnost jednoga života po ostavštini, Marunovo djelo je kapitalno. Značenje Marunova tada tek trogodišnjeg arheološkog rada ocijenio je Š. Ljubić, početkom godine 1890., napisavši: *“Udarili ste već liepi početak hrvatskoj, narodnoj arkeologiji, kojoj do sad ni znaka nebijaše; nastojte o tom, da je podignete do stalnoga temelja, a tim ćete si podignuti spomenik najzavidniji za sve viece, jer to je Vaš obret, Vaše djelo.”*²³

Teško je znati nije li upravo u tim Ljubićevim riječima Marun našao trajnu osnovu i motiv svog djelovanja, ali je sigurno da je već tada Ljubić, neosporno najveći povijesnoarheološki znanstvenik druge polovice 19. stoljeća ovoga podneblja, vizionarski osjetio značenje i veličinu Marunova rada.

Izoliranost Knina, opreke lokalnih zajednica i državnih tijela, uz Marunovo samozatajno djelovanje, bitan su razlog tadašnje marginalizacije te baštine, čija bi vrijednost bila shvaćena tek u času kad bi netko, pukim slučajem, posjetio najprije Prvi muzej hrvatskih spomenika, poslije Muzej hrvatskih starina.

Kada je F. Šišić, najistaknutiji hrvatski povjesničar prve polovice 20. st., prvi put obišao arheološke lokalitete Biskupija – Crkvina i Knin – Kapitul, a u svezi s problemom određenja smještaja crkve sv. Marije, stolne crkve kninskih biskupa, nakon povratka u Zagreb polovicom mjeseca travnja 1911. godine napisao je Marunu: *...“Vidjevši sve ono što ima iz narodne hrvatske dinastije u Spljetu, a potom i ono u Ninu, tek onda upoznah golemu vrijednost i važnost Vašeg rada i truda od tolikih godina. Istina prigovarar će Vam da ste laik, diletanta, dapače jedan reče – ‘Groboder’, no svi ti prigovori ostaju pusta fraza, kad se vidi što ste vi sve učinili. Napokon to nije sve: jer u onom kraju i radi žalosnih hrvatsko-srpskih prilika i neprilika, kako se sam uvjerih, čini se, da treba više lične hrabrosti i nepokolebive ustrajnosti nego li doktorsku diplomu iz Arheologije i sistematskog kopanja.”*²⁴

Danas, nakon izučavanja dostupnog nam arhivskog materijala u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, upućujemo tek na činjenicu da je Marun vodio terensku dokumentaciju, dnevničke iskopavanja s okolnostima nalaza spomenika, koja je bila izložena na klupicama prozora, uz nađene predmete, i dostupna svakom posjetitelju Muzeja u Kninu. S ponekih istrgnutih listova i

²² Marun 1998.

²³ AHSD, Pismo Š. Ljubića, Zagreb, 2. I. 1890., br. 2.

²⁴ AHSD, Prijepis nedatiranoga pisma F. Šišića.

priručnih terenskih blokova može se uvidjeti kojim načinom i koliko podataka Marun prikuplja, primjerice, kod otvaranja groba: *“Bio sam u Biskupiji. Razgledao sam grobove što su slučajno početi nalaziti se u bašči Josipa Bračića, gdje Filip našao prsten. Grobovi su u suhozid kresani, neki od sedre, neki od krečine. Sedra je kresata i šestana. Obzida je prosti naslag na sad pojedinih kamenova. Orientacija je običajna. Po nalogu kopali su juče po dva radnika i našli 4 groba; jedan djetinji bez priloga, drugi jedna naušnica sa velikim zrnom ali istruhnula, treći opet naušnica sa zrnom od smotane žice ali istruhnula, četvrti prsten je istrunuo ali kamenčić našast. Ovaj naprotiv je glavom bio okrenut gdje drugima noge.”*²⁵

Osim priloga uz pokojnike Marun je selektivno sakupljao kosture pokojnika, deponirao ih u Muzej i davao na obradu antropolozima D. Peričiću,²⁶ Glucku iz Zemaljskog muzeja u Sarajevu²⁷ te R. Simonoviću, liječniku u Somboru.²⁸

Tehničke, pak, snimke pronađene arhitekture od početka je redovito povjeravao suradnicima, tehničarima i arhitektima (građevinski pristav Čuček,²⁹ nadcestar Defin,³⁰ mjernik M. Karlovac,³¹ poljomjerac A. Dundović,³² kancelist građevinske sekcije B. Čenić,³³ F. Radić,³⁴ Č. M. Iveković,³⁵ Viličić,³⁶ Stuparić,³⁷ V. Ivanišević,³⁸ E. Dyggve³⁹...), ali su nam njihovi nacrti gotovo u cijelosti nedostupni,

U arhivu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, gdje se čuva i Arhiv Hrvatskoga stari-narskog društva, ne nalazimo ni bilježnice - dnevnik arheoloških iskopavanja. Njihova sudbina nije nam poznata osim što možemo pretpostaviti da je ta dragocjena građa tijekom brojnih seljenja Muzeja te nepogoda koje su zadesile muzejski fundus, uništena ili je pohranjena i zaboravljena u nekom privatnom kućnom arhivu.

Na prvotno postojanje terenskih opisa, crteža, opisa nađenih predmeta s okolnostima njihova nalaza, upućuju šturi usputni zapisi na raznim papirima u spomenutom arhivu i upravo je neizmjerne šteta što nam ti podaci nisu dostupni u cjelini. Time je, osim za one spomenike koji su objavljeni pa su podložni potpunoj valorizaciji i znanstvenoj interpretaciji arheološke baštine, najvećim dijelom onemogućena ispravna i sigurna atribucija velikog dijela muzealija kojima je

²⁵ Marun 1998, str. 85.

²⁶ Peričić 1896.

²⁷ AHSD, Pismo Zemaljskog muzeja, 5. II. 1903.; Pisma Č. Truhelke, 29. V. 1893., br. 36, i 10. VI. 1893., br. 43.

²⁸ Marun 1998, str. 199; AHSD, Pismo iz Sombora, 4. III. 1911.; Liječnikov članak “Rimske i hrvatske lubanje na groblju u Piramatovcima” šalje Marun na objavu N. M. Vasiću u glasilo beogradskoga Arheološkoga društva 1922. godine (pismo, 28. V. 1922. godine).

²⁹ Radio je nacрте nepokretnih spomenika 1899. godine.

³⁰ Marun 1998, str. 285.

³¹ AHSD, Dopis Poglavarstvu grada Zagreba, 10. IX. 1898., br. 77/84. Uz dopis je bio poslan i nacrt arhitektura što ga je vjerojatno izradio mjernik Karlovac (Promemoria odnosna na obilazak dr. Otta Bendorfa, 3. IV. 1899.).

³² AHSD, Dopis, 15. X. 1895. br. 224; Situacijski plan amfiteatra u Burnumu, koji je ucrtao poljomjerac Dundović, najvjerojatnije u zadnjem desetljeću XIX. st.

³³ Marun 1998, str. 292.

³⁴ Marun 1998, str. 34; AHSD, Pisma F. Radića, 20. IX. 1890. i 28. I. 1895.; Promemoria odnosna na obilazak dr. Otta Bendorfa, 3. IV. 1899.

³⁵ Marun 1998, str. 182, 194, 220, 250, 286; AHSD, L. Marun, Notes 1910. - 1911. Od 19. IX. 1911. do... Zapis pod datumom 19. 10.; Zapisnik Glavne skupštine 1915.; L. Marun, Notes (bez korica) 1916., 1917. i 1926. Zapis pod datumom 27. 10.; Dopisnica Č. M. Ivekovića, 3. III. 1918.; Marunovo pismo Č. M. Ivekoviću, 8. VII. 1921.; Pismo Č. M. Ivekovića, 19. IV. 1922.; Pismo Maruna, 27. IV. 1922.; Pismo Č. M. Ivekovića, 19. IV. 1922.; Pismo Maruna, 27. IV. 1922.; Pismo Č. M. Ivekovića, 29. VIII. 1922.; Pismo Maruna Č. M. Ivekoviću, 3. I. 1928. br. 3; Dopis 23. V. 1928., br. 197; Dopis 12. VI. 1928., br. 251; Pisma Č. M. Ivekovića, 9. V. i 7. VIII. 1928., br. 174 i 360; Pismo L. Maruna, 20. VIII. 1928., br. 375; Pismo Č. M. Ivekovića, 23. VIII. 1928., br. 385.

³⁶ AHSD, L. Marun, Notes 1916. - 1917. Za nacrt Cecele u Siveriću isplaćeno je 6. III. 1917. Viličiću 10 kruna.; Pisma Č. M. Ivekovića, 9. V. i 7. VIII. 1928., br. 174 i 360; Pismo L. Maruna, 20. VIII. 1928., br. 375.

³⁷ AHSD, Dopisnica don M. Klarića, Benkovac 3. XI. 1927.

³⁸ AHSD, Načinio je tloris ostataka arhitekture na Ceceli u Siveriću.

³⁹ Arhiv Muzeja hrvatskih starina (AMHS), Abramićeva pisma, 23. I. 1929., br. 34, i 20. III. 1929.; Arhiv Muzeja starina Savske i Primorske banovine (AMSSiPB), 1935. Pismo L. Maruna savskom banu dr. M. Kostrenčiću; AHSD, Zapisnik odborske sjednice Hrvatskoga stari-narskog društva, 3. V. 1939.

određenje mjesta nalaza nesigurno, pogrešno pripisano te time podložno reviziji. Pri tome treba uzeti u obzir da je Marun nabavio predmete za Muzej iz približno dvjesto mjesta, od kojih neka imaju veći broj lokaliteta.

U težnji obogaćivanja muzejskog fundusa i sakupljanja što većeg broja spomenika, sa svrhom dokazivanja hrvatskog identiteta i samosvojnosti hrvatskog arheološkoga blaga pa tako i muzeja u kojem se ono čuva, Marun razvija iznimnu terensku djelatnost, koja se i iz današnjih okvira čini nevjerojatnom. Sam ili uz pomoć svojih suradnika otkrio je desetak starokršćanskih i više od trideset srednjovjekovnih crkava, od kojih je manji broj istražio cjelovito, a najveći dio tek djelomično. Kad je o starokršćanskim crkvama riječ, najopsežnija istraživanja obavljena su u Bilicama, Piramatovcima, Žažviću, Korlatu, Mokrom polju, Biskupiji – Katića bajami, Biočiću, Siveriću – Cecela i Potravlju. S posebnom pozornošću obavljena su iskopavanja ostataka srednjovjekovnih crkava u Biskupiji (Crkvina, Stupovi, Lopuška glavica, Bukorovića podvornica), Koljanima, Cetini – Sv. Spas, Garjaku, Podosoju, Kninu – Kapitul (dvije crkve), Kninu – Tvrdava, Kninu – Spas, Plavnu (dvije crkve), Siveriću – Cecela, Žažviću (srednjovjekovna faza), Ninu (Sv. Marija, Sv. Ambroz), Kuli Atlagića – Sv. Petar, Šopotu, Lepurima, Otresu, Lišanima Ostrovičkim, Bribiru (dvije crkve), Uzdolju, Tepljuhu – Mramorje, Bratiškovcima, Plastovu, Ićevu, Mokrom polju i Morpolači.

Pregledani su položaji i najčešće izvedeni manji pokušaji iskopavanja u svrhu utvrđivanja ostataka ranijih crkava u drniškom Gradcu, Muću Gornjem, Brnazama, Vinaliću, Bačini – Sv. Andrija, Nevidanima, Biogradu (Sv. Marija i Sv. Toma), Vrani, Perušiću, Budaku, Ždrapnju, Kruševu, Galovcu, Šibeniku – Donje polje, Sitnom (Koprno), Trbounju, Ostrovici, Đevrskama, Smrdeljima, Ključiću, Nečvenu, Čučevu, Erveniku, Turiću, Kninskom polju (Kovačiću) i Vrpolju te Lipi i Lištanima na južnoj strani Livanjskog polja.

Zbirci od gotovo dvije i pol tisuće kamenih spomenika koji su uglavnom s tih nalazišta preneseni u Muzej, treba pridodati više od tri tisuće sitnih predmeta prikupljenih istraživanjem srednjovjekovnih groblja. Taj fundus obogaćivalo je i 600 predmeta prethrvatskog razdoblja (prehistorijskih i antičkih) koje je Marun nabavio najčešće otkupom, kao i oko 1300 rimskih kamenih spomenika, koje je, uz otkup, Marun pribavio iskopavanjima rimskih položaja.⁴⁰ On pristupa njihovu istraživanju već u početku svojega starinarskoga djelovanja, bez obzira što to nije programska djelatnost Društva, intuitivno predosjetivši kako bi se iskopavanjem na kompleksnim i slojevitim antičkim lokalitetima Asserije (Podgrađe kod Benkovca), Varvarije (Bribirska glavica) i Burnuma (Ivoševci-Rudele) mogao naći sloj starohrvatske materijalne kulture. Njegova očekivanja su se pokazala opravdanima, premda, izuzme li se Bribir, istraživanja unutrašnjosti gradova još nisu ozbiljnije ni načeta. Stoga, za sada, u njima nisu dokumentirani graditeljski ostaci koji bi izravno potvrdili kontinuitet upotrebe tog prostora, ali je Marun u sva tri grada pronašao ranosrednjovjekovna groblja, koja svjedoče život od VIII. stoljeća.

Veoma uspješan početak istraživačko-sakupljačke djelatnosti i priljev mnogobrojnih spomenika, osobito onih kamenih, koji su se, osim u dvorištu,⁴¹ odlagali po hodnicima samostana sv. Ante u Kninu, opterećujući njegovu statiku, bili su dobrim razlogom da Marun, tada gvardijan samostana, već početkom godine 1890. razloži svećenicima potrebu izgradnje posebnog krila za Muzej.⁴² U njemu je do tada već bila sazrela ideja o samosvojnom razvoju i djelokrugu rada Starinarskoga društva te je već godine 1888. preinačio Pravilnik i proširio područje njegova djelovanja na pokrajinu Dalmaciju, imenujući zastupnike ili povjerenike Društva koji će javljati o pronalascima, činiti promidžbu te sakupljati nove članove.

Ta centralizirana organizacijska shema svjedoči o Marunovoj nakani da Društvo preraste fazu sakupljačkog servisiranja, osobito zbog zamjerki uglednijih društvenih članova nakon

⁴⁰ Murgić 1944, str. 13.

⁴¹ Bulić 1886, str. 52 – 56.

⁴² AHSD, Sastanak samostanskog zbora, 21. I. 1890.

⁴³ Bulić 1888.

izlaska knjige *Hrvatski spomenici...* pod autorstvom F. Bulića,⁴³ u kojoj nisu dovoljno istaknuti prinos i zasluge Kninskoga starinarskoga Društva i L. Maruna, a upravo su oni autora opskrbili spomeničkom građom i svim potrebnim podacima. Istodobno se obavljaju konzultacije i dobiva potpora oko neustupanja spomenika drugim muzejima⁴⁴ pa se na skupštini godine 1890. donosi odluka o utemeljenju vlastite zbirke.⁴⁵ Marun se pritom sukobljava s upravom samostana, jer je mimo odredaba ugovora o istraživanju Kapitula objedinio te spomenike s onima Kninskoga starinarskog društva, pa mu provincijal naređuje da ih posebno obilježi i izdvoji.⁴⁶

Karakterom čvrst i odlučan, ustrajan i nepokolebljiv, kakav je već bio, vođen mišlju o samosvojnosti hrvatskih starina i o opasnosti njihova miješanja s antičkim starinama, čime bismo *“naše spomenike izložili, da jih priklopi sjaj jačih spomenika”*, Marun ne odustaje od dogradnje posebnog samostanskog krila za središnji hrvatski arheološki muzej,⁴⁷ pa početkom godine 1892. pojačava promidžbu za izgradnju muzejske zgrade u Kninu.⁴⁸ Prikupljajući novčana sredstva, pregovara s upravom samostana o uvjetima korištenja zgrade, potičući njezinu izgradnju i posudbom prikupljenog novca samostanu, zaključivši na koncu s upravom ugovor na rok od šesnaest godina.⁴⁹ Tako je prema nacrtu potpredsjednika Društva J. Slade postavljen kamen temeljac Prvog muzeja hrvatskih spomenika, koji je velikom narodnom svečanošću otvoren 24. kolovoza godine 1893.

Samoj svečanosti otvorenja prethodili su naporni pregovori s Općinom, koja je svečanost proglasila političkim, a ne kulturnim činom te je zabranila Društvu bilo kakva daljnja istraživanja, a uzvanicima svečanosti otvorenja Muzeja posjet lokalitetu Crkvina.⁵⁰ Nakon podnesenog prigovora Općina ipak dopušta posjet lokalitetima, uz pratnju samo jednog člana Društva, ali ne L. Maruna, te zabranjuje bilo kakav govor na lokalitetu, a za predviđeno izlaganje na Stupovima traži da se održi na Kapitolu. Samo Kotarsko poglavarstvo traži dostavu svih govora na pregled. Sudionike izleta, koji su u dvadeset pet kola posjetili Biskupiju, dočekali su organizirani prosvjednici, koji su im priredili velike neugodnosti, o čemu je nakon toga izvještavalo tadašnje novinstvo. No, to nije moglo pomutiti svečanost i uzvišenost samog čina otvorenja Muzeja, a njegovom potpunom uspjehu pridonijele su limene glazbe iz Splita i Trogira, koje su svojim koračnicama i hrvatskom himnom počastile 220 uzvanika svečanog domjenka na Kninskoj tvrđavi.

Svečanim otvorenjem Prvog muzeja hrvatskih spomenika, kojem su nazočili i mnogobrojni znanstveni, kulturni i javni djelatnici te istodobnom promjenom imena Kninskoga starinarskoga društva u Hrvatsko starinarsko društvo, završena je prva, početna etapa razvoja istraživanja hrvatskih narodnih spomenika.

Izgradnjom Muzeja, uz riješeno pitanje domicilnosti spomenika, osigurani su i uvjeti za daljnji razvoj djelovanja Muzeja i Društva. Svrhovito boljem stručnom i znanstvenom radu te kvalitetnoj obradi pronađene građe, na Skupštini se donosi odluka o osnivanju muzejske knjižnice. Boljitku prilika muzejskog djelovanja pridonijela je i sretna okolnost prodaje i prilika kupovine susjedne zgrade. Koristeći se pogodnostima samostana, Marun je krajem te godine za Hrvatsko starinarsko društvo ugovorio kupnju kuće Fontana, smještene uz južnu stranu Prvog muzeja, zbog čega trpi kritike provincijala.⁵¹ Nabavom kuće, koja je za neupućene samo formalno izazvala reakciju provincijala, jasno je izražena nakana Hrvatskoga starinarskog društva i samog Maruna k potpunom osamostaljenju i otklanjanju bilo kakvih mogućih utjecaja izvana, pa čak i od strane inicijatora njegova osnivanja – Provincije i kninskoga samostana. Uz to, izgradnjom Prvog muzeja hrvatskih starina, s tri prostorije, od kojih je jedna bila ulazni prostor, nije du-

⁴⁴ AHSD, Pismo Glavinića, 8. XII. 1988., br. 35.

⁴⁵ Marun 1891. A, str. 58.

⁴⁶ AHSD, Pismo provincijala M. Ivandića, 14. IX. 1890.

⁴⁷ Marun 1892, str. 8 i 10.

⁴⁸ AHSD, Marunovi dopisi zastupnicima u Zadru, 29. III. 1892.

⁴⁹ Marun 1895. A, str. 51.

⁵⁰ AHSD, Dopis, 15. VIII. 1893.

⁵¹ AHSD, Pismo prov. K. Krelje, 2. I. 1894.

goročno riješen problem smještaja arheološke građe, jer su već prilikom otvorenja te prostorije bile pretrpane spomenicima; s novokupljenom susjednom zgradom rasteretio se postav te je Muzeju omogućen normalan rad.

Marun se u trenutku otvorenja Muzeja nalazio u veoma složenoj situaciji. On je od početka shvatio da zbog ozbiljnosti i važnosti pothvata (*poduzeća*, kako bi on rekao) s rezultatima rada Hrvatskoga starinarskog društva, pa i svojega osobnog, mora upoznati hrvatski narod. To je činio putem tromjesečnih *Izviješća* i *Bilježaka kroz starinske izkopine u kninskoj okolici* objavljivanih u *Viestniku hrvatskoga arheološkoga društva* u Zagrebu, u rubrici pod nazivom *Glasnik starinarskog društva u Kninu*. S odlaskom Šime Ljubića u mirovinu godine 1892., privremeno je bilo ugašeno tiskanje *Viestnika*. Štoviše, Ljubić predlaže Marunu da se Hrvatsko arheološko društvo i njegovo glasilo *Viestnik* prenesu u Knin i stope s Hrvatskim starinarskim društvom,⁵² ali tu ideju ne podupiru Tkalčić, Smičiklas, Rački i Kostrenčić.⁵³ Objavljivanje rezultata istraživanja s najvećom su usrdnošću i požrtvovnošću bili spremni prihvatiti u *Glasniku Zemaljskog muzeja* u Sarajevu, ali se nisu mogli dogovoriti s Marunom oko uvjeta tiskanja, pa je i ta mogućnost otpala.⁵⁴

Na F. Bulića i njegov *Bullettino di archeologia e storia dalmata* Marun se ionako nije mogao osloniti, ponajprije zbog opreke identiteta Hrvatskoga starinarskoga društva i talijanskog jezika na kojemu je izlazio taj časopis. Uz to, Marun nije uživao Bulićevu potporu, jer su se razilazili u koncepciji uloge Društva. Bulić nije bio suglasan s djelovanjem Društva na širokom teritoriju Dalmacije pa se zbog toga i protivio ustroju sustava povjerenika kao i promjeni imena Društva u Hrvatsko starinarsko društvo, osnivanju društvene zbirke pa potom Muzeja, kojim je osigurana domicilnost hrvatskih spomenika, utemeljenju knjižnice i pokretanju vlastitog časopisa; u tim je pothvatima Bulić vidio slabljenje utjecaja središnjih muzeja pa tako i svoje uloge. A upravo su to bili ciljevi kojima je težio Marun, koji, pak, nikad nije osporavao Bulićev stručni i znanstveni status, iskazujući mu uvijek svoje štovanje. Tenzije među njima osobito su narasle prije skupštine Društva i otvorenja Prvog muzeja hrvatskih spomenika, i to zbog izostavljanja Knina iz itinerara posjeta sudionika Prvoga starokršćanskog kongresa u Solinu te neuvrštavanja hrvatskih nacionalnih spomenika u program Kongresa, što Buliću, među ostalima, oštro prigovara i Š. Ljubić.⁵⁵

Četiri dana nakon skupštinskog zaključka da, ako se *Viestnik* HAD-a ne nastavi tiskati, treba tiskati svoju ediciju,⁵⁶ don Frane Bulić, nećak mu L. Jelić i još petorica članova Društva daju pismenu ostavku na svoje članstvo.

Istupivši iz Hrvatskoga starinarskoga društva, Bulić godine 1894. osniva Društvo za istraživanje domaće povijesti *Bihać* u Splitu, dok Jelić, udaljivši se od svojega ujaka Bulića, poslije osniva društvo *Zoranić* u Ninu. Pozitivna posljedica tog sukoba bila je množenje društava sa sličnim programom djelovanja, čime je izazvan istraživački zamah na matičnom području rane hrvatske države, gdje su hrvatski spomenici bili iznimno ugroženi.

Stoga se na VIII. glavnoj skupštini Hrvatskoga starinarskog društva, 5. prosinca 1895., u društveni pravilnik uvrštava odluka da se u Ninu i Biogradu osnuju posebne zbirke radi zaštite odnošenja hrvatskih spomenika.

Uspostavljenu vezu sa Zemaljskim muzejom u Sarajevu, gdje u ravnatelju K. Hormannu i arheolozima K. Patschu te osobito Ć. Truhelki nalazi vrijedne suradnike i pomagače, Marun cijeni do smrti.⁵⁷ Ta suradnja posebno je uspješna na zaštiti muzejske građe pa se u Sarajevu vrše prvi konzervatorski zahvati na mačevima, ostrugama i drugim srodnim kovinskim predmeti-

⁵² AHSD, Pismo Ljubića, 15. VI. 1892., br. 16.

⁵³ AHSD, Pisma Š. Ljubića, 12. IX. i 27. X. 1892., br. 25 i 31.

⁵⁴ Marun 1998, str. 52, 53.

⁵⁵ AMHS, Pisma Š. Ljubića, 20., 27. i 30. VII. 1893., br. 51, 60 i 64; Pismo F. Radića, 2. VIII. 1893., br. 67; Pismo J. Biankinija, Zadar, 6. VIII. 1893., br. 70.

⁵⁶ Izvješće sa Skupštine objavio je *Obzor* 1893., br. 204 - 206, 232, 270, i *Hrvatska* 1893., br. 203 - 209.

⁵⁷ Marun 1938.

ma, obavlja se konzervacija i rekonstrukcija keramičkih posuda kao i proučavanje osteološkog materijala (lubanje).⁵⁸ Poslije se za usavršavanje preparatorskih i konzervatorskih zahvata u Zemaljski muzej upućuje muzejski djelatnik Josip Pichler.⁵⁹

Osim istraživanja arheoloških lokaliteta i sakupljanja spomenika Marun i Hrvatsko starinarsko društvo djeluju na zaštiti raznolike kulturne baštine. Među njihove najveće zasluge spada spašavanje Kninske tvrđave.

Kada je Tvrđava u drugoj polovici 19. st. izgubila na strateškoj važnosti i postala teret austrijskoj vojsci, godine 1894. raspisuje se dražbeni oglas o njezinoj prodaji pa na to reagira Hrvatsko starinarsko društvo dopisom o namjeri kupnje Kninske tvrđave, u kojem kronološki navodi njezino povijesno i kulturno značenje, suprotstavljajući se njezinom uništenju⁶⁰ te apelirajući da je otkupi pokrajina. Kako se na prvi oglas nije javio nijedan kupac, dražba je odgođena.⁶¹ Saznavši krajem godine 1897. u Šibeniku o ponovljenoj namjeri prodaje Tvrđave, Marun obavlja žurne pripremne radnje i prepiske u svezi s natječajem, suprotstavljajući se javnoj prodaji Tvrđave.⁶² Uspjevši spriječiti dražbu i osiguravši Društvu izravnu kupnju Tvrđave kao spomenika, Marun - budući da Društvo nije imalo sredstava za kupnju - posuđuje novac te 11. studenoga 1898. otkupljuje Kninsku tvrđavu;⁶³ tako je spriječio mjesne poduzetnike, od kojih su neki bili i članovi Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskog društva, u nakani razgradnje Tvrđave i prodaje kamena kao građevinskog materijala. Tom odlučnom akcijom i spašavanjem iznimno vrijednoga kulturnog dobra stekao je među mještanima protivnike, koji su mu od toga trenutka postali neskloni te su se koristili svakom prilikom za diskreditaciju Marunove osobe.⁶⁴

Kninska tvrđava i njezine ruinirane zgrade poslije će odigrati bitnu ulogu u razvoju Muzeja. Nakon što je početkom godine 1906. održana XVI. glavna skupština Hrvatskoga starinarskog društva, u vlastitoj, potpuno obnovljenoj zgradi Muzeja, kući Fontana,⁶⁵ uprava samostana sv. Ante izražava želju o raskidanju Ugovora o najmu zgrade Prvog muzeja te njezinom preuzimanju i prije istjecanja ugovornog roka.⁶⁶ Stoga društvo traži od Ministarstva bogoštovlja i nastave pripomoć financiranju izgradnje Muzeja na Kninskoj tvrđavi,⁶⁷ kako bi se napuštanjem samostanskih prostorija Prvog muzeja onamo prenijeli spomenici.⁶⁸

Ministarstvo nije udijelilo sredstva za izgradnju muzejske zgrade na Tvrđavi,⁶⁹ ali je obvezalo Ć. M. Ivekovića da izradi osnovu za Muzej.⁷⁰ Iveković godine 1909. izrađuje nacrt novog Muzeja,⁷¹ s dvije mogućnosti njegovog smještaja: u Tvrđavi pokraj crkve sv. Ćirila i Metoda, s odnosnim trebovnikom, ili u Gajiću, ispod Tvrđave. Ministarstvo, tj. Središnje povjerenstvo u Beču nije prihvatilo predložene položaje, već je preporučilo nov smještaj, za koji će ono načiniti nacrt, u donjem dijelu Tvrđave, uz sirotinjsku kuću, u blizini zgrade Društva. Izgradnju Muzeja odgodio je Prvi svjetski rat.⁷² U međuvremenu je Društvo do 28. veljače godine 1913., kada vraća samostanu ključ, na svoj trošak obnovilo nekoliko zgrada unutar Tvrđave te se

⁵⁸ AHSD, Pisma Ć. Truhelke, 21. VII. 1893., br. 53; 25. VII. 1893., br. 57; 9. II. 1898.

⁵⁹ AHSD, Spisi 1900.

⁶⁰ AHSD, Dopis, 2. VII. 1894.

⁶¹ Marun 1895.A, str. 51 – 52.

⁶² AHSD, L. Marun, Notes 1897. - 1898. Dne, 8. i 14. XII. 1897.

⁶³ Marun 1898., str. 184 - 185; Iveković 1924., str. 13.

⁶⁴ To je bilo osobito izraženo na skupštinama Hrvatskoga starinarskog društva 1904. i 1908. godine. AHSD, L. Marun, Neke bilješke o upravi Hrvatskoga starinarskoga društva do pristupa u istu dr. R. Barića – rukopis.

⁶⁵ AHSD, Marunov govor na Glavnoj skupštini, 1906. godine.

⁶⁶ AHSD, Dopisi, 7 i 19. XI. 1906.

⁶⁷ AHSD, Zapisnik sjednice Upravnog i znanstvenog odbora HSD. 3. IX. 1907.; Govor L. Maruna na Skupštini HSD-a 1912. god.; Dopis, 29. X. 1907., br. 71.

⁶⁸ AHSD, Zapisnik sjednice Upraviteljstva, 10. V. 1908.

⁶⁹ AHSD, Dopis, 6. II. 1909., br. 11.

⁷⁰ AHSD, Govor L. Maruna na Skupštini HSD 1912. godine.

⁷¹ AHSD, Dopisnica Ć. M. Ivekovića, 31. X. 1909., br. 105; Brzozav istoga, 6. XI. 1909., br. 106; tekst telegrama L. Maruna župniku Peniću, 10. XI. 1909., br. 107.

⁷² AHSD, Izvještaj tajnika na Godišnjoj skupštini HSD-a održanoj 13. XII. 1914. g.

iselilo iz unajmljenih samostanskih prostorija (Prvog muzeja hrvatskih spomenika).⁷³ U kući Fontana ostali su spomenici iz starohrvatskog doba, dok je u Tvrđavi smještena antička zbirka i veći dio knjižnice.⁷⁴

Osim što je poduzeo građevinske intervencije na imovini u Kninu, Marun godine 1910. aktivnost Društva usmjerava na antičke lokalitete Burnum i Varvariju, očekujući pritom suradnju i novčanu korist od Arheološkog instituta u Beču. Stoga za potrebe istraživanja Burnuma Ć. M. Iveković izrađuje nacrt za zgradu Muzeja u kojoj bi bio i stan za čuvara;⁷⁵ nakon obilaska lokaliteta s Marunom⁷⁶ podiže se na forumu, pred svodovima portika, s njegove zapadne strane, drvena kuća (baraka), koja se iznajmljuje bečkom Arheološkom institutu, angažiranom na istraživanjima od rujna 1912. godine.⁷⁷

Arheološki institut u Beču, koji se koristi terenskom barakom,⁷⁸ i Hrvatsko starinarsko društvo pristupaju godine 1913. izradi ugovora o međusobnim obvezama pri istraživanju lokaliteta.⁷⁹ Na lokalitetu se planira izgradnja posebnog lapidarija u koji bi se smjestili rimski spomenici što se nalaze u kninskom Muzeju i kod zgrade Općine u Kistanjama, kao i zapošljavanje čuvara pronađenih starina.⁸⁰

Polovicom godine 1917. razgrađuje se baraka, iz koje se spomenici spremaju u još nezavršenu zidanu kuću kojoj se otvori zaziđu.⁸¹ Kuća je zakrovljena iduće godine,⁸² a Hrvatsko starinarsko društvo prima naknadu za njezin najam od Arheološkog instituta.⁸³ No, već u srpnju pa zatim u listopadu te završne godine Prvoga svjetskog rata, u kuću je provaljeno te je razgrađen i ukraden dio građevinskog materijala.⁸⁴ Devastacija i grabež koji prijete potpunim rušenjem i odvozom kamena nastavljaju se i na prijelazu godine,⁸⁵ kad je porušen i odnesen krov; devastirana je i razgrađena vrlo rijetka rimska česma, s koje je odneseno monumentalno kamenje, što je učinjeno i s veličanstvenim *porticima*.⁸⁶ Lapide su prenesene u Knin, a od zgrade su ostali samo goli zidovi, koji su u istome stanju i 1928. godine.⁸⁷

Nakon započetih sustavnih iskopavanja Bribira u mjesecu srpnju 1910. godine⁸⁸ i njihovog zamaha po odluci Općinskog vijeća Skradina da se Hrvatskom starinarskom društvu ustupi pravo istraživanja na općinskim zemljištima na području cijele Općine,⁸⁹ pristupilo se izgradnji terenske kuće na općinskom zemljištu ispod Glavice, iznad popove kuće; mještani, međutim, nasilno prekidaju radove i zatrpavaju iskopane temelje.⁹⁰ Stoga Marun odlučuje pristupiti gradnji kuće na otkupljenom zemljištu Društva na Glavici. U jednoj dvorani terenske kuće prekrive-

⁷³ AHSD, Marunova pismo provincijału, 14. II. 1915.

⁷⁴ AHSD, Dopis, 8. VIII. 1918., br. 49.

⁷⁵ AHSD, Pismo Ć. M. Ivekovića, 17. VI. 1910.

⁷⁶ Marun 1998, str. 220.

⁷⁷ Marun 1998, str. 225; Za izgradnju je utrošeno 800 kruna. AHSD, L. Marun, "Od 16.-21./9. 12. Promemoria – o Šupljaji – Burnumu odnosna na izkopine arheološkog instituta u Beču na zemljištima Hrv. starin. društva u Kninu. 16./9. 1912."; L. Marun, Notes 1913. Dne. 13. VI. 1913. Precrtani zapis nakon što ga je Marun najvjerojatnije prepisao u neki drugi dokument.

⁷⁸ AHSD, L. Marun, Notes 1913. Dne. 24. X. 1913.; Primka, 20. VI. 1916., br. 45; Dopis Ć. M. Ivekovića, 8. VII. 1916.

⁷⁹ AHSD, Prijepis i prijevod Ugovora od 6. XI. 1913., br. 134.

⁸⁰ AHSD, Prijedlog je izložio Ć. M. Iveković na sjednici Općinskog upraviteljstva Kistanja, koje takav plan prihvaća, ali uvjetuje izgradnju lapidarija u Kistanjama. Zapisnik sjednice Općinskog upraviteljstva, 29. XI. 1913.

⁸¹ AHSD, Dopis, Ć. M. Ivekovića nadcestaru u Kistanje s nalogom za izvršenje, Zadar, 25. VI. 1917., br. 36.

⁸² AHSD, Pismo Ć. M. Ivekovića, 29. X. 1918., br. 70. Izgradnja kuće stajala je oko 12.000 kruna. Bravarija je tada bila u Zadru napola zgotovljena.

⁸³ AHSD, Protunamirnica Ć. M. Ivekovića, 6. VIII. 1918., br. 57.

⁸⁴ AHSD, Prijava Kotarskom sudu u Kistanjama, 15. X. 1918., br. 63.

⁸⁵ AHSD, Bilješka 13. I. 1919. O izvješću koje mu je podnio zakupnik zemalja HSD-a, krčmar Petar Masnikosa.

⁸⁶ AHSD, Tužba Kotarskom sudu u Skradinu, 25. IX. 1923.

⁸⁷ AHSD, Dopis M. Klarića dr. I. Krajaču o poslovima Društva... bez datuma (1928. godina).

⁸⁸ AHSD, Pismo V. Ardalića, 18. VII. 1910.; Popis radnika od 18. do 23. VII.; 26. - 29. IX.; 28. X.; 2. - 3. XI. i 14. XI. 1910.

⁸⁹ AHSD, Dopis općinskog Upraviteljstva, 18. V. 1911.

⁹⁰ AHSD, Prijepis Ardalićeva brzojava od 13. IV. 1912., br. 100; Marunovi tekstovi brzojava 14. IV. 1912., br. 102 - 104 zastupniku V. Periću, Općini Skradin i savjetniku Kalebiću u Šibeniku. Koncept zadnja dva teksta je na pismu V. Ardalića, 13. IV. 1912.

ne betonskom pločom, koja je završena godine 1913., smješteni su ondje iskopani spomenici.⁹¹ Na početku Prvoga svjetskog rata, međutim, kuću preuzimaju časnici talijanske vojske i koriste je za stanovanje,⁹² nakon njihova odlaska utvrđuje se da su zbirke oštećene.

Sukladno zaključku skupštine Društva iz godine 1894. o tiskanju vlastite edicije ako se *Viestnik* HAD-a ne obnovi,⁹³ Marun, unatoč žestokim prigovorima suvremenika i Bulićevih istomišljenika, pokreće vlastiti časopis, *Starohrvatsku prosvjetu*, u kojemu se ne tiskaju samo sažeta *Izviješća* nego se objavljuje i arheološka građa iz muzejskog fundusa s okolnostima njezina nalaza, potom analitički članci i rasprave posvećene “*izključivo svim prosvjetnim prilikama hrvatskoga naroda kroz razdoblje VII. do XI. vieka; od njegova naseljenja na ove južne krajeve, pa do pada njegove samovladavine, a samo uzgred doticat će se i poznije njegove dobe*”.⁹⁴

U potrazi za kvalificiranim stručnim urednikom, nakon što se razišao s Bulićem i Jelićem, jedinom dvojicom kvalificiranih arheologa u Dalmaciji, Marun se oslanja na vrijednoga i načitanog Franu Radića, koji se nakon dvije godine završene politehnike u Beču i kratkotrajnog učiteljevanja u Makarskoj,⁹⁵ zapošljava kao nastavnik teorijskog rada Strukovne građanske škole u Korčuli, koja je imala odsjeke za brodogradnju i kamenoklesarstvo.⁹⁶

Pod njegovim je uredništvom *Starohrvatska prosvjeta*, prvi strukovni časopis za srednji vijek u Hrvatskoj i među Južnim Slavenima, u deset godina redovito tiskan, osim 1899. i 1902. godine, u 22 sveska, podastirući svijetu arheološke nalaze, okolnosti njihova otkrića te topografske podatke nalazišta.

Prostorna udaljenost i zauzetost urednika otežava redovito izlaženje časopisa, te nakon što je preskočeno godište 1899. Marun predlaže Radiću postavljanje suurednika, u osobi Ć. M. Ivekovića. Radić nije sklon tom prijedlogu,⁹⁷ iako nedugo nakon toga, zbog svojih većih obveza, očekujući zaposlenje u Preparandiji u Dubrovniku, predlaže odgađanje tiskanja *Starohrvatske prosvjete* za 1902. godinu,⁹⁸ što dovodi do kratkotrajnog prekida suradnje.⁹⁹ No i nakon prihvatanja Radićeva zahtjeva, koji za svoj urednički trud traži povišicu honorara na 200 kruna po broju,¹⁰⁰ izlaze tek dva sveska *Starohrvatske prosvjete* u 1903. godini i jedan dvobroj u 1904. godini. Stoga Marun razmišlja da pod njegovim uredništvom iziđe svezak 3-4, uz vijest da će Radić nastaviti s uređivanjem idućih godišta.¹⁰¹ S time je Radić najprije suglasan, a potom zadržava poslove uređivanja tog sveska, za koji priprema tri priloga.¹⁰²

U toj nezavidnoj situaciji Marun razmišlja i o ukidanju *Starohrvatske prosvjete*, čemu se protive članovi Znanstvenog odbora Društva F. Radić, P. Kaer¹⁰³ i V. Vuletić-Vukasović.¹⁰⁴

Suočen s različitim stajalištima, Marun na Glavnoj skupštini Društva 1904. godine otvara raspravu o potrebi izdavanja časopisa, što Radić, zbog neisticanja zasluga Znanstvenog odbora, pa i njegovih, kao urednika *Starohrvatske prosvjete*, shvaća kao omalovažavanje svojega rada te oštro prigovara Marunu.¹⁰⁵ Želeći, s druge strane, da što više veže Radića uz Društvo i časopis, Marun razmišlja i o njegovu angažiranju kao asistenta u Muzeju, te mu predlaže prijekovremeno

⁹¹ AHSD, Zapisnik Glavne skupštine, 26. XII. 1915.

⁹² AHSD, 1925. Marunov rukopisni članak: Na zadovoljstvo naroda!; AMSSiPB, 1935. Pismo L. Maruna savskom banu dr. M. Kostrenčiću.

⁹³ *Obzor* 1894., br. 204 - 206, 232, 270 i *Hrvatska* 1894., 203 - 209.

⁹⁴ Marun 1895, str. 3 - 6.

⁹⁵ Vrsalović 1982, str. 201; Gjurašin 1995., str. 8.

⁹⁶ Kalogjera 1998, str. 365, 371.

⁹⁷ AHSD, Pismo F. Radića, 29. XII. 1901.

⁹⁸ AHSD, Pismo F. Radića, 30. I. 1902.

⁹⁹ AHSD, Zabilješka u Protokolu Društva br. 41/1902.

¹⁰⁰ AHSD, Pismo F. Radića, 27. XII. 1902.

¹⁰¹ AHSD, Pismo F. Radića, 16. III. 1904.

¹⁰² AHSD, Dopisnica F. Radića, 13. V. 1904. i pismo 19. VI. 1904.

¹⁰³ AHSD, Dopisnica P. Kaera, 12. I. 1904.

¹⁰⁴ AHSD, Dopisnica, Dubrovnik 9. VI. 1904.

¹⁰⁵ AHSD, Pismo F. Radića, 13. VII. 1904.

umirovljenje iz nastavne službe.¹⁰⁶ Nakon toga, umiren, Radić nastavlja s pripremom časopisa za 1905. godinu.¹⁰⁷ Taj rad prekida najprije preseljenje Radića iz Korčule u Dubrovnik, gdje je raspoređen na radno mjesto privremenoga pa glavnog učitelja u ženskoj Preparandiji, gdje predaje risanje, njemački jezik, prirodopis i fiziku, a potom, početkom listopada, njegova bolest (odvajanje mrežnice lijevoga oka). Premda mu se zdravstveno stanje uskoro poboljšalo,¹⁰⁸ liječnici mu preporučuju suzdržavanje od napornog znanstvenog rada, što on teško prihvaća, jer kani srediti svoje znanstvene bilješke.¹⁰⁹

Kako bi obavio dogovor oko izlaska *Starohrvatske prosvjete*, Marun u Dubrovniku posjećuje već oporavljenoga Radića.¹¹⁰ No, ovaj, zbog obveza u školi, gdje predaje talijanski jezik, prirodopis, matematiku i pedagogiju, nema vremena za druge aktivnosti, te se ne može za sljedeće dvije godine prihvatiti uređivanja časopisa. Preporučuje Marunu da nađe novog urednika,¹¹¹ ali ostaje i dalje u korespondenciji i bliskoj vezi s Hrvatskim starinarskim društvom i Marunom.¹¹²

Marun nastoji pronaći novoga, u stručnim i znanstvenim krugovima renomiranoga urednika, koji bi uz dugogodišnjega potpredsjednika Hrvatskoga starinarskog društva Ć. M. Ivekovića ponovno pokrenuo časopis. Te se zadaće prihvatio sveučilišni profesor dr. Ferdo Šišić, vezan uz Hrvatsko starinarsko društvo od godine 1895., kada je još kao gimnazijski profesor u Osijeku imenovan povjerenikom Društva.¹¹³ Pod njegovim i Ivekovićevim uredništvom planirala se obnova *Starohrvatske prosvjete* kao tromjesečnika, kojega bi prvi broj izišao u rujnu, a drugi koncem 1914. godine.¹¹⁴ Zbog nedostatka novca ta edicija se najprije prolongira, a zatim se njezina priprema prekida zbog početka rata.¹¹⁵

Tijekom Prvoga svjetskog rata Marun istražuje trobrodnu starokršćansku baziliku na Ceceli u Siveriću. Zbog nesporazuma s gvardijanom početkom godine 1917. napušta samostan i seli se u Muzej (kuća Fontana).

Slomom Austrije, Marun na zasadama ideje panslavizma i blagostanja u zajedničkoj državi svih Južnih Slavena, a očekujući da će u njoj biti razumijevanja za Hrvatsko starinarsko društvo i njegov Muzej, prihvaća program Narodnog vijeća; premda teško bolestan, nakon što su svi rimokatolički svećenici u Kninu izbjegli prigodni govor uz blagodarenje ujedinjenju, Marun se 15. prosinca 1918. godine, nakon gotovo trideset godina, penje na ambon katoličke crkve u Kninu i drži govor o ujedinjenju i slobodi u Kraljevini SHS.¹¹⁶

Nakon što je Knin temeljem međudržavnih ugovora ipak pripao Italiji, talijanska vojska zaposjela je Tvrđavu i u njoj se nastanila 31. prosinca 1918. godine.¹¹⁷ Zbog njegova političkog opredjeljenja okupatorska ga talijanska vlast 21. siječnja 1919. uhićuje, zajedno sa dr. Bogićem i Bečerom, te ga nakon zatočenja u šibenskoj tamnici Fondocco otprema u zatvor u Anconi, gdje je zlostavljan. Nakon diplomatske intervencije iz Francuske,¹¹⁸ Marun je pušten te se 30.

¹⁰⁶ AHSD, Pismo F. Radića, 22. VII. 1904.

¹⁰⁷ AHSD, Pismo Radića, 23. VIII. 1904.

¹⁰⁸ AHSD, Pisma F. Radića, 7. i 18. X. 1905.

¹⁰⁹ AHSD, Pismo F. Radića, 28. XII. 1905.

¹¹⁰ AHSD, Pismo don P. Kaera, 2. IV. 1906.

¹¹¹ AHSD, Pismo F. Radića, 25. X. 1906. i 20. III. 1907.

¹¹² AHSD, Pisma F. Radića od 1908. godine naprijed.

¹¹³ Marun 1895. B, str. 125.

¹¹⁴ AHSD, Izvještaj tajnika na Skupštini HSD-a 1914. godine; Pisma Šišićeva 3. I. i 14. II. 1914. godine; Odgovor Marunov 6. I. i 14. V. 1914., br. 60; Pisma Ć. M. Ivekovića, 7. I. i 3. V. 1914. godine.

¹¹⁵ AHSD, Pisma P. Paskievića-Čikare, 18. VI. 1914., br. 74 i 17. XII. 1914. godine.

¹¹⁶ AHSD, Marunov zapis na papiru, XII. 1918.; Pismo Marunovo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku - fra Jerolimu Mileti 1923. godine; Marunovo opširno obrazloženje stanja primorskom banu Tartagli, bez naslova i prve stranice. Kraj 1930., str. 34 – 39.

¹¹⁷ AHSD, Dopis Comando Brigata Taranta, 31. XII. 1918., br. 82.; Dopis J. Pichlera istog datuma, br. 83.

¹¹⁸ AHSD, Zapis Marunov na poleđini poziva za proslavu 25. godišnjice Muzeja hrvatskih spomenika, 19. I. 1919., br. 21; Promemorija upućena D. Sinobadu, 22. X. 1921.; Pismo Marunovo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku - fra Jerolimu Mileti 1923. godine.

siječnja vraća u Knin.¹¹⁹ Šestog veljače iste godine protokolira zapisnik o šteti koju je učinila talijanska vojska.¹²⁰

Zbog nepomirljivog stajališta i suprotstavljanja talijanskoj vojsci, koja se uselila u muzejske zgrade u Tvrđavi i pod Tvrđavom, Talijani su Maruna uskoro (15. ožujka navečer) pod pratnjom protjerali preko Kijeva i Vrlike iz Knina i talijanske zone. Zbog njegova političkog opredjeljenja te sudjelovanja na javnom prototalijanskom mitingu 9. lipnja 1919. u Splitu, ostaje usamljen u sinjskom samostanu.¹²¹

Unatoč tome obradovala ga je rezolucija sa sastanka dr. Vukovića i dr. Bulata, te katoličkoga i pravoslavnog svećenstva održanog u Biteliću kod don Mihe Barade 17. svibnja 1919. godine te aktivno sudjeluje na sastanku obiju kršćanskih vjeroispovijesti u Splitu 3. rujna 1919., gdje kao jedan od trojice izaslanika posjećuje biskupa, državne i gradske načelnike. Sastanku su među ostalim prisustvovali M. Barada, J. Grabovac i L. Katić.¹²²

Po povratku u sinjski samostan napadaju ga politički neistomišljenici, najprije gvardijan samostana Kotoraš, a zatim i provincijal, našavši za to razloge u Marunovu bavljenju rudarstvom.¹²³

Naime, nakon talijanskog progona Marun se najprije sklanja u sinjski samostan, a potom je premješten u samostan Gospe od Zdravlja u Split, gdje boravi dvadesetak dana; zbog loše hrane već 3. travnja svojevoljno napušta splitski samostan i vraća se u sinjski.¹²⁴ Nakon odbijanja provincijalove obediencije o povratku u splitski samostan,¹²⁵ Marun je uskoro optužen za privatno poduzetništvo u svezi s rudokopima ugljena u Rudi, Garjaku, Lučanima - Nebesima i Potravlju;¹²⁶ svoj angažman u *Cetini* i *Ruda ugljeniku* on obrazlaže kao savjetodavni, u zaštiti interesa domaćeg bogatstva i mjesnog upravljačkog kapitala.¹²⁷

Zanimljivo je da je prije drugog pisma provincijala Cikojevića Marun s njim obavio razgovor upoznavši ga sa svojim rudarskim poslovima, koje neće nikako napustiti. Istodobno mu je predložio provođenje diskretne i tihe sekularizacije bez skandala.¹²⁸ Na poledini drugog provincijalovog pisma Marun bilježi svoju odluku o svođenju na minimum svojega rada u rudarstvu, a konačnu odluku o sekularizaciji predviđa donijeti po povratku u Muzej, tj. u Knin.

U nakani da urazume Maruna, otac Kotoraš, Melada i Belamarić uzbunjuju potom seljake i radnike rudokopa i potiču ih na štrajk,¹²⁹ podržavajući ih upravo zato što je 'posrijedi' Marun.¹³⁰

Zbog neslaganja s upravom samostana u Sinju provincijal mu ponovno šalje obediјentu (*Literae obedienciales*, 1. siječnja 1920.) o premještaju u Split. Marun to ne prihvaća, obrazlažući svoju odluku brigom za Hrvatsko starinarsko društvo i Muzej u Kninu, u koji se kani vratiti čim

¹¹⁹ AHSD, Marunovo pismo Prosvjetnom savezu u Zagreb, 12. IV. 1921.; U Zgodopisu Rimokat. Župe Kninske od godine 1904.... Kronika I. str. 71 - 73, zabilježeno je da se Marun vratio u Knin vlakom 31. siječnja 1919. godine (Jurišić 1979., str. 116).

¹²⁰ AHSD, 6. II. 1919., br. 5.

¹²¹ AHSD, Marunov koncept: "Iz čisla mojih sinjskih 'chizza'", 1919. godine.

¹²² AHSD, Marunova "Bilješke o sastanku..." i neposlano pismo provincijalu, 26. X. 1919.; o sastanku je pisala *Nova reforma*.

¹²³ AHSD, Marunov zapis, 18. IX. 1919.; Cikojevićeva pisma, 7. i 27. X. 1919. godine. Ovdje treba naglasiti da se Marun rudarstvom počeo baviti sredinom devedesetih godina XIX. st. (za početak se navode različite godine: 1894., 1897. i 1898.), od kada je u korespondenciji s Peroslavom Paskievićem Čikarom, pristavom Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, te da se i nakon zabrane provincijala godine 1904. (AHSD, Pismo provincijala P. Perkovića, 23. XII. 1904.) neprekidno bavio rudarskim poduzećem, eksploatacijom ruda, kupnjom i prodajom rudnika, a da zbog toga, do ovoga svojeg političkog angažmana, nije bio ozbiljnije ukoren.

¹²⁴ AHSD, Pismo provincijalu Cikojeviću, 31. V. 1919.; Pismo Marunovo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku - fra Jerolimu Mileti, 1923. godine.

¹²⁵ AHSD, Marunovo pismo od 21. V. 1919.

¹²⁶ AHSD, Pisma od 1. VII. i 27. X. 1919. Rudarsko-istražni radovi na Nebesima započeti su 1912. godine - Nepotpuno pismo Cikojeviću 1920. godine.

¹²⁷ AHSD, Marunovo pismo, 8. VII. 1919.

¹²⁸ AHSD, Marunov zapis, 12. X. 1919.

¹²⁹ AHSD, Marunov zapis o "Skupštini 'P. K. S.' u Otoku"; Marunov zapis, 18. IX. 1919.

¹³⁰ AHSD, Marunov zapis, 8. XI. 1919.

Talijani otiđu “*skorih dana*”.¹³¹ Piše provincijalu: “*Tada ću nastojati da se redovitim načinom uklonim s puta i tako Vas lišim Jobovih muka.*”¹³²

Nakon provincijalova posjeta Sinju i Marunova odbijanja odlaska u bilo koji drugi samostan, iz zdravstvenih razloga,¹³³ provincijal, 7. travnja 1920., šalje cirkular kojim nalaže gvardijanima i župnicima da ne smiju primiti ni uzdržavati redovnike koji u njima stoje bez volje starješinstva Provincije, a oni moraju u roku od osam dana poći na određeno im mjesto, uz prijetnju suspenzije *a divinis*.

Stoga Marun svojim pismom traži od provincijala sekularizaciju, za koju se odlučio još godine 1917., a 1918. učinio prve korake. Iste godine apostatira jer mu nije dopušten izlazak iz Reda.¹³⁴

Međutim, Marunu naređuju da, ako ne preseli u Split, odmah napusti sinjski samostan, što on i čini 16. travnja 1920. godine, te se smješta u prenoćište Čipčić.¹³⁵

Nakon toga mu provincijal zbog neposluha upućuje prvu kanonsku opomenu, uz prijetnju isključenja iz Reda.¹³⁶

Na drugu, pa i na treću kanonsku opomenu provincijala, 15. i 25. siječnja 1921., Marun piše, ali ne šalje provincijalu napisani odgovor, u kojem odbija mogućnost povratka u samostan i pod upravu tadašnjeg starješinstva,¹³⁷ a ne prihvaća ni provincijalov poziv na razgovor.¹³⁸

Nakon ekskomunikacije živi kao apostata iz Reda, ali se i dalje suprotstavlja skidanju redovničkoga i oblačenju svjetovnoga svećeničkog odijela. Šibenski biskup fra Jerolim Mileta predlaže mu da upravi molbu preko Ordinarijata na Svetu kongregaciju *de Religiosis*, u kojoj treba istaknuti svoje razloge i zamoliti odrješenje od ekskomunikacije te dopuštenje za eksklaustraciju.¹³⁹ Provincijal mu godine 1923. daje tri kanonske opomene za izgon iz Reda, na koje Marun i ne odgovara,¹⁴⁰ smatrajući svoj izgon iz sinjskog samostana isključenjem (ekspulsiranjem), a ne odmetnućem (apostaziranjem) iz Reda.¹⁴¹

O zbivanjima u svezi sa svojim odnosom sa starješinstvom Reda opširno piše F. Radiću 31. kolovoza 1920. godine, upućujući na potrebne promjene u skladu s vremenom, što konzervativizam ne dopušta, “*a on je razlogom što je još 1823. godine kod nas djelovala inkvizicija, kada su u Zavojanima spaljene na lomači tri nevine žene kao vještice*”.¹⁴²

Oskudijevajući u novcu, Marun je prisiljen napustiti hotel i iznajmiti sobu kod ud. Kate Pendelj, a razočaran je što mu, unatoč diskretno naznačenoj novčanoj krizi u kojoj se našao, pomoć nisu ponudili ni F. Cota ni I. Meštrović, koji su ga posjetili.¹⁴³ S Meštrovićem je proveo četiri dana.¹⁴⁴

Krajem listopada preseljava se u kućicu koju mu na raspolaganje stavio dobri starac Lešo Bauer, rođeni Nijemac, koji je u toj kući prije imao radionicu.¹⁴⁵

¹³¹ AHSD, Marunovo pismo Cikojeviću, 12. I. 1920.

¹³² AHSD, Marunovo pismo, 27. III. 1920.

¹³³ AHSD, Marunov zabilježke, 6. IV. 1920.

¹³⁴ AHSD, Marunovo pismo, 13. IV. 1920.; Marun razmišlja i pred odlukom je o sekularizaciji već 1907. godine, ali je po savjetu prijatelja od toga odustao (AHSD, Pismo I. Androvića, 9. X. 1907. i pismo P. Kaera, 18. X. 1907.).

¹³⁵ AHSD, Marun, Bilježke o momu izgonu iz samostana u Sinju, 16. IV. 1920.; Pismo od 28. IV. 1920.; o tom slučaju tih dana su pisale sve splitske novine.

¹³⁶ AHSD, Pismo Cikojevićevo, 20. IV. 1920. godine.

¹³⁷ AHSD, Marunovo neposlano pismo, Sinj, 28. I. 1921.

¹³⁸ AHSD, Pismo Cikojevićevo I. II. 1921. i na njemu koncipiran odgovor Marunov.

¹³⁹ AHSD, Pismo, 9. XI. 1922.

¹⁴⁰ AHSD, Pisma provincijala A. Cikojevića Marunu, 23. III., 31. V. i 12. VI. 1923. te gvardijanu kninskog samostana fra Augustinu Škomrlju, 23. IV. 1923. godine.

¹⁴¹ AHSD, Pismo Marunovo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku - fra Jerolimu Mileti, 1923. godine.

¹⁴² Lago, 1869., str. 389, spis s datumom 3. VIII. 1823.; Pismo Marunovo Biskupskom ordinarijatu u Šibeniku - fra Jerolimu Mileti 1923. godine

¹⁴³ AHSD, Marun, Bilježke o momu izgonu iz samostana u Sinju, 16. IV. 1920.

¹⁴⁴ AHSD, Marun, n. dj., 19. VII. 1920.

¹⁴⁵ AHSD, Marun, n. dj., 30. X. 1920.

Već smo vidjeli da se Marun zarana počeo baviti rudarstvom, za što traži i dobiva dozvolu Svete kongregacije, koja mu za bavljenje tim poslom postavlja uvjet da cjelovitu dobit, osim 10 posto koliko ide u korist Hrvatskoga starinarskoga društva, stavi na raspolaganje starješinstvu Provincije.¹⁴⁶ Takva odredba nije po volji Marunu, koji se prihvatio tog posla vidjevši u njemu većinski izvor prihoda za djelatnost Hrvatskoga starinarskog društva na čelo kojega ga je postavila upravo Provincija.

Najvjerojatnije je to razlogom što se nakon godine 1902., kada njegov brat i suvlasnik *Brod* sklapaju predugovore o prodaji njihovih rudnika, od čega je fra Luji trebala pripasti trećina kupoprodajne cijene,¹⁴⁷ uz neuplaćivanje određene dobiti starješinstvu Provincije, aktivirala odredba iz dopuštenja pa mu provincijal, uz privolu da se i dalje bavi radom na hrvatskim starinama, zabranjuje bavljenje rudarskim poduzećem, jer to svećenicima Franjevačkoga reda nije dopušteno.¹⁴⁸ Valjda u namjeri da ublaži tu zabranu, Marun je, oko 1905. godine, predložio provincijalu izgradnju termoelektrane na mrki ugljen, što ga je otkrio u Ruduši, ali je taj prijedlog odbijen kao maštarija.¹⁴⁹

Stoga Marun, preko brata i sinovca te nekih članova Uprave Hrvatskoga starinarskog društva (blagajnik D. Špero),¹⁵⁰ posredno nastavlja potragu i eksploataciju ne samo ruda nego i drugih prirodnih bogatstava.

Dioničari su rudnika ugljena u Strmici kod Knina¹⁵¹ te mnogobrojnih rovova u Vrbniku, Žagroviću, Otonu, Pađenima, Benderu, Plavnu, Golubiću, Vrpolju, Palanki i drugim mjestima, gdje je Marun otkrio ležišta asfalta, kamenog ugljena svake vrste, kamena s primjesama petroleja, željeza u većim količinama, žile olova s postotkom srebra, bakrene rude i boksita, gipsa, kvalitetnog mramora, mangana, srebra, zlata te mineralne vode.¹⁵²

Marunova istraživanja prirodnih bogatstava, njegove ideje, lokacije i pronalasci rude iskorišteni su: na vodotocima Krke - Manojlovac (ing. Modrić) i Golubića (trgovac Lovrić); u rudnicima ugljena na bosanskoj granici (Zadružni savez) i Sankoviću (Sinobad); rudnicima boksita (dr. Marušić); rudnicima asfalta u Kijevu (Kramer iz Zagreba); željeza u Plavnu i Strmici (Boživković).¹⁵³

Nakon izгона iz sinjskoga samostana obilazi Vrliku, gdje blizu groblja sv. Petra, na položaju Trepeljike, kopanjem bunara na zemljištu Bože Barišića utvrđuje ležište lignita, ali ga je zbog prodora vode morao zatrtati. Manje naslage ugljena otkriva i u Dragi koja pripada Otišiću. Za sebe osigurava četvrtinu prava na ležišta asfalta na Dinari, a za sinovca otkupljuje dionice *Ruda ugljenika*.¹⁵⁴

Po povratku u Knin, isključen iz Franjevačkog reda pa time oslobođen i stege zavjeta siromaštva, obnavlja rudarski posao u Strmici,¹⁵⁵ gdje je dioničar,¹⁵⁶ a planira i izgradnju ciglane.¹⁵⁷ Neke rudarske rovove za vađenje kamena (mramora?) ima u Voštanima,¹⁵⁸ i Tijarici (Aržanu) – Svibu, dok u Maglaju ima rovove za vađenje boksita.¹⁵⁹

¹⁴⁶ Jurišić 1979, str. 79, 115 – 116.

¹⁴⁷ AHSD, L. Marun, Neke bilješke o upravi Hrvatskoga starinarskoga društva do pristupa u istu dr. R. Barića – rukopis.

¹⁴⁸ AHSD, Pismo provincijala P. Perkovića, 23. XII. 1904.

¹⁴⁹ AHSD, Marun, Nepotpuno pismo provincijalu Cikojeviću, 1920. god.

¹⁵⁰ AHSD, Marunovo pismo provincijalu Cikojeviću, 8. VII. 1919.

¹⁵¹ AHSD, Pismo P. Paskieviću Čikari, Knin, 1. VII. 1908.

¹⁵² AHSD, Dio pisma pod brojem 1853/1908.

¹⁵³ AHSD, Marun, Iz neposlanog odgovora provincijalu Cikojeviću, 4. XI. 1919. i odgovora 27. III. 1920.; Marun, Nepotpuno pismo provincijalu Cikojeviću.

¹⁵⁴ AHSD, Marun, Bilješke o momu izgonu iz samostana u Sinju, 16. IV. 1920.; Bilješka, 3. X. 1920.

¹⁵⁵ AHSD, Marunovo pismo sinovcu Frani, 21. VIII. 1921.

¹⁵⁶ AHSD, Marun, Prigovor Kotarskom sudu u Kninu, 26. X. 1923.

¹⁵⁷ AHSD, Pisma I. Androvića, 5. X. 1921. i 30. IV. 1922.

¹⁵⁸ AHSD, Pismo J. Matulovića, 25. III. 1922. i Marunova bilješka na njegovu zaleđu te brzojav od 4. III. 1922.; Marunova pisma J. Matuloviću i D. Vučemilu, 14. XII. 1923.; Brisovnica Rudarskog ureda u Splitu, 31. XII. 1923.

¹⁵⁹ AHSD, Pismo seljaka iz Voštana 16. VI. i odgovor Marun na njegovu naličju, od 30. VI. 1922. godine; Bilješka o biljezi- ma na odreci, 28. XII. 1922. godine.

S geologom Tučanom desetak dana utvrđuje bogate naslage boksita u Bukovici¹⁶⁰ i ležište boksita u Unešiću.¹⁶¹ Sudbeno se bori za svoja prava posjeda boksita u Kalunu kod Drniša i Ruda ugljenika.¹⁶² Za jedan rudnik boksita nudi mu se znatna svota novca.¹⁶³ U nadmetanju s društvom *Aluminij* prenosi samorovove u Gljevu na sinovca Franu,¹⁶⁴ a istražuje ležišta asfalta u Kijevu (*brecia*) i u Vrpolju.¹⁶⁵

Kao dobrom poznavatelju minerala obraća mu se Prirodoslovni muzej u Splitu moleći ga da im za zbirku pošalje komad galenita (olovne rudače) s ležišta u blizini Kljaka.¹⁶⁶

Unatoč sustavnim vapajima, kojima Marun želi ukazati na izostanak državne novčane pripomoći i nebrizi prema hrvatskim starinama, upravo je njegova djelatnost u rudarskim poslovima omogućavala Muzeju, Hrvatskom starinarskom društvu i njemu, kao njihovu čuvaru, opstanak i terensku aktivnost. Iako iza tih poslova fiktivno stoji njegov sinovac, Marun tim novcem privremeno financira arheološka istraživanja u Ostrovici, Otresu, Piramatovcima i Ždrapnju.¹⁶⁷

Povratak Luje Maruna u Knin uslijedio je 4. travnja 1921. godine, i poklopio se s ulaskom kraljevske vojske u grad. U Kninu je našao veoma oštećene objekte na Tvrđavi i razbacanu knjižnicu u muzejskoj zgradi *Rimski spomenici*;¹⁶⁸ utvrdio je i nestanak sedam najvažnijih rimskih spomenika, koji su odneseni u Italiju.¹⁶⁹ Velika oštećenja učinjena su na kućama Društva u Bribiru (Varvariji) i Ivoševcima (Burnumu).¹⁷⁰

Skrbeći o baštini, Marun je od početka svojega djelovanja uvidio da mu je za napredak Hrvatskoga starinarskog društva i Muzeja potrebna pomoć školovanih stručnjaka, kojih u Dalmaciji nema. Stoga obradu zbirke naušnica nudi Ć. Truhelki, kustosu Zemaljskog muzeja u Sarajevu, koji ponudu prihvaća te traži podatke o primjercima iz zbirke.¹⁷¹ Crteže naušnica šalje mu F. Radić.¹⁷² Truhelka, međutim, oteže s pisanjem rasprave, a potom i odustaje od toga.¹⁷³ Za razliku od Truhelke, njegov kolega iz iste institucije, K. Patsch, objelodanio je dva sintetska rada o nalazima rimskih spomenika iz zbirke Muzeja u Kninu.¹⁷⁴

M. Rešetaru u Beč šalje zbirku srednjovjekovnog novca,¹⁷⁵ te ovaj najavljuje svoju suradnju u *Starohrvatskoj prosvjeti*.¹⁷⁶

U nedostatku školovanih kadrova Marun je primoran kao suradnike angažirati domoljube koji su se dokazali u odnosu prema baštini. Tako se oslonio i na svećenika Petra Kaera, kojemu je povjerio iskopavanja u Prukljanu i Bilicama, o čemu je vođen dnevnik istraživanja i objavljeno izvješće, a donesena je i odluka da se don Petru ponudi mjesto asistenta u Društvu, tj. Muzeju.¹⁷⁷

¹⁶⁰ AHSD, Marunovo pismo, 20. I. 1922. godine.

¹⁶¹ AHSD, Pismo I. Androvića, 12. V. 1923.

¹⁶² AHSD, Marunov dopis Prosvjetnom savezu u Zagreb, 10. XII. 1923.; Marun je 1914. godine prodao rudnik boksita u Kalunu kod Drniša za 4000 kruna. L. Marun, Notes 1914. - 1915. Dne 11/4. 1914.

¹⁶³ AHSD, Pismo M. Šimića, 15. VI. 1924.

¹⁶⁴ AHSD, Marunov sastavak "Pretraga u Muzeju", početak 1925. godine

¹⁶⁵ AHSD, Pismo, 17. III. 1926., br. 76.

¹⁶⁶ AHSD, Dopis, 9. III. 1926., br. 70.

¹⁶⁷ AHSD, L. Marun, Notes 1911. Bilješka dne 14. XI. 1911.

¹⁶⁸ Marun 1998, str. 235.

¹⁶⁹ Natpisi GENIO / MUNICIPI (CIL 2802) i NERONI-CAESARI (CIL 2808), ulomak sarkofaga Ahil-Priamos (objavljen od Patscha) iz Danila, votivna ploča: D·P (reljef Janusa) Q·V·P·H· ·V·S·L·M·, reljef vučice iz Burnuma s pripadajućim vijencem, friz s oružjem iz Burnuma i "kasetinum" ploča iz Burnuma. AHSD, Marunov rukopisni članak: Na zadovoljstvo naroda; Pismo M. Abramića, 8. VI. 1926., br. 230, i Maruna, 9. VII. 1926., br. 231.

¹⁷⁰ AHSD, Dopis M. Klarića dr. Krajaču o poslovima Društva... (1928. godina, bez datuma).

¹⁷¹ AHSD, Pismo Ć. Truhelke, 8. V. 1896.

¹⁷² AHSD, Pismo F. Radića, 28. V. 1896.

¹⁷³ AHSD, Pisma F. Radića, 9. VIII. i 16. XII. 1898.

¹⁷⁴ K. Patsch 1895.; Isti 1899.; AHSD, Pismo Zemaljskog muzeja, 5. II. 1903.; Pisma Ć. Truhelke, 29. V. 1893., br. 36, i 10. VI. 1893., br. 43.

¹⁷⁵ AHSD, Pismo M. Rešetara, 22. VI. s bilješkom Maruna od 29. VI. 1905. godine.

¹⁷⁶ AHSD, Pismo M. Rešetara, 4. VIII. 1905.

¹⁷⁷ AHSD, Zapisnik Skupštine 1900.

Marunovi naponi da kadrovski osnaži Hrvatsko starinarsko društvo i njegov Muzej u Kninu, unatoč brojnim poduzetim radnjama ostali su neuspješni.

Kada se niti po javno raspisanom natječaju za stipendiranje studija arheologije 1911. godine, nije izabrao odgovarajući kandidat,¹⁷⁸ Marun pokušava osigurati stalnog likovnog suradnika, pa Hrvatsko starinarsko društvo godišnje pruža mjesečnu novčanu potporu muzejskom kandidatu F. Coti, učeniku kiparske škole u Splitu.¹⁷⁹ On se, nakon Prvoga svjetskog rata, kao završeni učenik Akademije umjetnosti u Beču¹⁸⁰ i poslije završetka prve godine arhitekture u Beču, na nastavak studija upućuje u Zagreb. Marun od njega kao arhitekta očekuje veliku pomoć kod iskopavanja¹⁸¹ i za njegov studij traži novčanu pomoć Braće hrvatskog zmaja, a zatim duvanjskog Odbora.¹⁸² Cota na posljednjoj godini studija očekuje i moli pomoć od HSD-a,¹⁸³ što Marun prihvaća,¹⁸⁴ ali mu stipendiju, za tu svrhu već odobrenu, Zagrebačka oblast uskraćuje.¹⁸⁵ Unatoč tome Cotino se zaposlenje planira nakon konačnog ispita arhitekture.¹⁸⁶ Nakon diplomiranja (6. travnja 1929.) udjeljuje mu se 500 dinara pripomoći za tečaj kronometrijskog mjerenja na klinici.¹⁸⁷

Pripremajući povratak u Knin, po dogovorenom povlačenju Talijana, Marun u ime Hrvatskoga starinarskog društva odabire, pripomaže i stipendira Jakova Bumbera iz Drniša, kojega najprije upućuje na praksu u Arheološki muzej u Split, gdje polaže predispit i maturu, te se nakon toga između studija arheologije u Beču, Beogradu ili Zagrebu¹⁸⁸ odlučuje za studij u Zagrebu.¹⁸⁹ Unatoč neimaštini i malenoj pripomoći, Bumber sljedeće godine upisuje II. godinu studija.¹⁹⁰ Nalazeći se u teškoj oskudici, ne primivši ni pare potpore za svoje postojanje, HSD šalje Bumberu nenaplativu bjanko mjenicu na 1000 din., dajući mu i slobodu razvrgnuća obveze prema Društvu.¹⁹¹ No, zalaganjem prijatelja Društva, Bumber je početkom 1923. namješten za pomoćnog učitelja te mu je time olakšan materijalni položaj za studij.¹⁹² Daljnjih informacija o njegovoj sudbini nema, osim što je poznato kako nikada poslije nije bio zaposlenikom kninskoga Muzeja.

Godine 1923. Marun pokušava zaposliti u Muzeju Šimuna Grgu Urlića, tada profesora gimnazije u Šibeniku, koji opetovano prihvaća Marunov prijedlog, unatoč imenovanju za ravnatelja Dubrovačkog arhiva.¹⁹³ Iako je Urlić otišao na rad u Dubrovnik,¹⁹⁴ Marun traži njegovu privolu da preuzme ravnateljstvo kninskog Muzeja, na što Urlić odgovara potvrdno.¹⁹⁵ Marun zahtijeva od Ministarstva prosvjete premještanje Urlića u Knin i smanjenje broja sati u kninskoj Gimnaziji kako bi mogao ravnati Muzejom,¹⁹⁶ gdje bi brinuo o popisu zbirki.¹⁹⁷

¹⁷⁸ Marun 1911.

¹⁷⁹ AHSD, Zapisnik sjednice Upraviteljstva HSD-a 11. I. 1914.

¹⁸⁰ AHSD, Pismo Braće hrvatskog zmaja, 12. X. 1924.

¹⁸¹ AHSD, Pismo Ž. Frangeš, 28. IX. 1924., i Prosvjetnom savezu, 12. X. 1924.

¹⁸² AHSD, Pismo, 9. II. 1926., br. 55.

¹⁸³ AHSD, Pismo, 8. XII. 1927.

¹⁸⁴ AHSD, Dopis, 29. VII. 1928., br. 326.

¹⁸⁵ AHSD, Pismo Maruna Č. M. Ivekoviću, 3. I. 1928., br. 3.

¹⁸⁶ AHSD, Dopis, 7. VIII. 1928., br. 348.

¹⁸⁷ AHSD, Dopisnica i na njoj bilješka, 30. III 1929., br. 125.

¹⁸⁸ AHSD, Abramićevo pismo, 27. II. 1921.; 3. V. 1921.; Bumberova pisma, 30. IV., 10. i 18. VII. 1921., 18. i 30. VIII. 1921., Poštanska uputnica, 15. VII. 1921.

¹⁸⁹ AHSD, Bumberova pisma, 9. IX., 5. i 16. X., 16. XI., 7. i 21. XII. 1921.

¹⁹⁰ AHSD, Pisma J. Bumbera iz 1922. godine i 15. I. 1923.

¹⁹¹ AHSD, Dopisi, 24. II. 1923., br. 12 i 12. III. 1923., br. 16.

¹⁹² AHSD, Pismo Ženke Frangeš, 27. IV. 1923.

¹⁹³ AHSD, Urličeva pisma, C. 63 i C 45, C 64 od 26. III. 1924., C 68 od 3. IV. 1924.

¹⁹⁴ AHSD, Urličeva dopisnica, 25. IV. 1924., C 65.

¹⁹⁵ AHSD, Pismo Maruna Č. M. Ivekoviću, 25. V. 1924.

¹⁹⁶ AHSD, Dopis, 8. VI. 1924. i zapis od 10. VI. 1924.

¹⁹⁷ AHSD, Pismo Prosvjetnom savezu, 12. X. 1924.

U ljeto godine 1924. Urliču je dopušten premještaj,¹⁹⁸ ali se on zadržava u Dubrovniku do kraja natječaja za ravnatelja Arhiva, kako bi mu predao svoj ured.¹⁹⁹ Urlič je, međutim, mimo dogovora postavljen za ravnatelja Realne gimnazije u Kninu, s punim radnim vremenom, pa se zbog obveza tog radnog mjesta ne može računati s njegovom značajnijom suradnjom,²⁰⁰ iako stanuje na katu Muzeja te, u Marunovoj odsutnosti, radi svojega angažmana na muzejskim poslovima, drži i muzejske ključeve.²⁰¹ Iz muzejske zbirke proučio je i objavio ćirilički rukopis u *Prilozima* Pavla Pavlovića.²⁰²

Početkom godine 1926. Urlič je iz Knina premješten za ravnatelja Preparandije u Šibeniku pa prestaje i teoretska mogućnost njegova zaposlenja u Muzeju.²⁰³

Kada iste godine kao profesor povijesti u kninsku Gimnaziju dolazi don Lovre Katić, Marun se nada da bi u njemu mogao dobiti vrsnog suradnika, te je don Lovre od 1926. do 1929. godine tajnik Hrvatskoga starinarskog društva, a zatim i njegov stručni suradnik.

Zbog namjere i želje da što je moguće više pridonese povijesnoarheološkoj znanosti, Katić najprije nastoji prijeći iz parohijske službe u državnu,²⁰⁴ a zatim se, smanjenjem broja nastavnih sati, angažirati više u Muzeju.²⁰⁵ Marunovim posredstvom, njegovim zahtjevima je udovoljeno.²⁰⁶ Unatoč tome, Katićev angažman u HSD-u nije na očekivanoj razini, što će mu Marun zamjeriti,²⁰⁷ te mu Katić nakon toga više nije sklon.²⁰⁸ Nakon što s Marunom i Ć. M. Ivekovićem reambulira arheološke položaje otoka Žirja,²⁰⁹ Katić se sve više usmjerava prema rodnome Solinu, gdje obilazi lokalitete, a u traganju za spomenicima pregledava gomile i kuće na lokalitetu Rižinice.

I prije dolaska don L. Katića u Knin, ne mogavši računati na Urličevu svesrdnu pomoć, Marun godine 1925. pokušava isposlovati preseljenje u Knin don M. Klarića, kako bi mu pomogao pri radu u Muzeju.²¹⁰ Uz pomoć F. Šišića i M. Abramića to mu uspijeva te Klarić dolazi u Kninski muzej krajem 1927. godine na mjesto tajnika – blagajnika Muzeja.²¹¹ Međutim od mjeseca studenog pa do travnja 1928. godine, kada je za to mjesto dobio dopust diocezanskog biskupa, on u Knin dolazi tek povremeno. Uprava Muzeja mu je povjerena od mjeseca travnja 1928. godine, nakon što je imovina HSD uknjižena na Oblasni odbor,²¹² a komesar Oblasne samouprave Zagreb ga je postavio kustosom i upraviteljem Muzeja.²¹³

U pokušaju da Muzeju osigura jednog stručnog pomoćnika administratora, Marun godine 1924. upućuje u Zagreb Huga Šveljevića, da u Arheološkome muzeju uči fotografiranje, te kod I. Meštovića odlijevanje spomenika u gipsu.²¹⁴ Do uspješnog završetka osposobljavanja podupire ga predujmom prema HSD-u S. Rittig.²¹⁵ Nakon povratka (budući da HSD nije dobio državnu subvenciju), protokom dva mjeseca Šveljeviću je otkazana služba, ali mu je omogućeno da se služi fotolaboratorijem. Godini 1928. Marun od zagrebačkog Odbora uspijeva osigu-

¹⁹⁸ AHSD, Urličeva dopisnica, 8. IX. 1924., C 82

¹⁹⁹ AHSD, Urličeva dopisnica, 29. IX. 1924., C 60; pismo C 50 i dopisnica 7. X. 1924., C 84.

²⁰⁰ AHSD, Urličevo pismo, 25. VIII. 1924., C 72; Marunovo pismo V. Novaku, 14. XI. 1924.

²⁰¹ AHSD, Marunov sastavak "Pretraga u Muzeju", početak 1925. godine.

²⁰² AHSD, Urličevo pismo, 27. IX. 1924., C 60.

²⁰³ AHSD, Pismo Abramića, 11. III. 1926., br. 92; Pisma Maruna, 23. III. 1926., br. 84 i 30. VIII. 1926., br. 259.

²⁰⁴ AHSD, Katićevo pismo, 19. VII. 1926., br. 239; Marunovo pismo, 20. VII. 1926., br. 242; Marunovo pismo dr. Krajaču, Ministru trgovine i industrije, 25. VII. 1926., br. 244; Katićev koncept, 27. IX. 1926., br. 280.

²⁰⁵ AHSD, Pismo ministru prosvjete, 30. VIII. 1926., br. 259.

²⁰⁶ AHSD, Pismo Kabineta ministra Krajača, 6. IX. 1926., br. 265; tekst telegrama, 3. XII. 1926., br. 325.

²⁰⁷ AHSD, Marunovo pismo, 12. X. 1927., br. 173.

²⁰⁸ AHSD, Pismo Marunovo Ć. M. Ivekoviću, 3. I. 1928., br. 3.

²⁰⁹ AHSD, Pismo, 20. V. 1926.

²¹⁰ Marun 1998, 267, 268, 272.

²¹¹ Odluka Oblasnog odbora Zagrebačke samoupravne oblasti od 9. I. 1928. god. br. 563/28; AMHS, Dopis, 11. IX. 1931. br. 63

²¹² AMHS, Dopisi, 3. IV. 1928. br. 139 i 5. XI. 1929. br. 425

²¹³ AMHS, Dopis, 12. VI. 1931. br. 31

²¹⁴ AHSD, Pismo Šveljevića, 3. VI. 1924.

²¹⁵ AHSD, Pismo S. Rittiga, 23. VI. 1924. i dopis HSD 25. VI. 1924.

rati njegovo primanje za muzejskog činovnika, fotografa, te eventualno preparatora.²¹⁶ Nakon zapošljavanja V. Živića na mjestu fotografa i preparatora, Ševeljević ostaje samo vozač,²¹⁷ a 15. studenog. 1929. službovanje mu se i otkazuje.²¹⁸

Marunova velika očekivanja od novostvorene države pod okriljem srpske kraljevske dinastije, za čije ostvarenje je i sam, poput mnogobrojnih časnih pojedinaca odlučnih da integracijom Hrvatske zaustave talijanske pretenzije na Dalmaciju, podnio iznimnu fizičku, psihičku i duševnu žrtvu, pokazala su se uskoro zabludom.²¹⁹

Od određenih 10.000 dinara pripomoći Ministarstva muzejima i društvima za istraživanje domaće povijesti, Hrvatskom starinarskom društvu udjeljuje se tek četvrtina tog iznosa,²²⁰ što revoltira Maruna.²²¹ Unatoč opetovanoj prošnji na Ministarstvo prosvjete, koju Marun osobno predaje ministru Pribičeviću i od njega obećane subvencije,²²² ni nakon brojnih molbi, preporuka i traženja novčane potpore za Hrvatsko starinarsko društvo i Muzej, do subvencioniranja nije došlo pa je Marun ogorčen, razočaran i ljut na takav odnos Beograda prema njegovoj instituciji.²²³ Našavši se u najvećim novčanim teškoćama, dobivši od države tek simboličnu dotaciju,²²⁴ unatoč donesenim odlukama o značajnijem financiranju Društva,²²⁵ Marun u Beogradu traži oslonac kod sveučilišnih profesora M. N. Vulića, J. Radonića, M. N. Vasića i V. Petkovića, te kod Srpske akademije nauka i nezinoga predsjednika J. Cvijića,²²⁶ s kojim pregovara o potpori i pokroviteljstvu u istraživanju Bribira.²²⁷ SANU međutim ne udjeljuje nikakvu novčanu potporu.²²⁸

Radi očuvanja i spasa spomenika neprocjenjive vrijednosti sastaju se pod pokroviteljstvom mons. dr. Rittiga, u njegovu stanu, uz Maruna i Ć. M. Ivekovića, Gj. Szabo, ravnatelj Historičko-umjetničkog muzeja, V. Tkalčić, kustos Etnografskog muzeja, dr. J. Matasović, urednik *Narodne starine*, i I. Meštrović, ravnatelj Umjetničke akademije. Dr. F. Šišić bio je na putu u Pešti, a zaključeno je da će se Odboru naknadno priključiti dr. Ante Trumbić.²²⁹ Uz to skupina intelektualaca (Ć. M. Iveković, F. Šišić, V. Novak, Stanojević, Gj. Szabo, V. Tkalčić, V. Petković i Čorović) upućuje apel za kninski Muzej s prijedlozima rješenja SANU i JAZU.²³⁰

Na koncu Marun ponovno putuje u Beograd, gdje deset dana bez većeg uspjeha lobira za Muzej. Puste molbe i obijanje ministarskih pragova Marun osjeća kao poniženje, a nije zadovoljan ni reakcijama nakon svojega predavanja koje je tom prigodom održao pred zastupnicima HRSS-a. Tada odlučuje stupiti u izravni doticaj sa S. Radićem i izložiti mu probleme s kojima se suočava Hrvatsko starinarsko društvo.²³¹

²¹⁶ AHSD, Pisma, 7. VIII. 1928., br. 348 i 6. IV. 1929., br. 127.

²¹⁷ AHSD, Dopisi, 8. i 23. V. 1929., br. 160 i 217; 12. VII. 1929., br. 366.

²¹⁸ AHSD, Dopis Zagrebačke oblasti, 25. X. 1929., br. 437.

²¹⁹ Marunu je ministar Frangeš odao priznanje u Rogaškoj Slatini, kada mu je pred većim brojem uglednika kazao: "*Vašem arheološkom radu mora se priznati, da nam je pri sklapanju Versaillskoga mira mnogo doprinio, da nije apliciran Londonski pakt te da nam je naša Dalmacija bila za našu Državu spašena.*" (AHSD, Marunovo opširno obrazloženje stanja primorskom banu Tartagli, bez naslova i prve stranice, konac 1930., str. 54).

²²⁰ AHSD, Pisma Bulića, 10. i 21. XII. 1922.

²²¹ AHSD, Pismo P. Paskievića Čikare, 27. I. 1923.

²²² AHSD, Pismo V. Novaku, 23. IV. 1925. i dr. M. Rojcu, 24. VIII. 1925., br. 56.

²²³ AHSD, Pismo Ć. M. Ivekovića, 18. XII. 1922.

²²⁴ AHSD, Pismo Ministru, 21. I. 1923., br. 3; AHSD, Pismo ministru Angelinoviću u Beograd, 1. XII. 1923.

²²⁵ AHSD, Dopis Školskom vijeću Splitske oblasti, 17. II. 1924.; Dopis Velikog župana Splitske oblasti, 22. II. 1924.; Pismo M. Abramića, 27. V. 1924.

²²⁶ AHSD, Dopis, 17. I. 1923. br. 5; Nakon posjeta Kninu i Bribiru 23. i 24. III. 1923. godine Cvijić je Marunu obećao potporu (AHSD, Marunovo pismo, 7. VI. 1923.; Pismo, 1. VI. 1923.).

²²⁷ AHSD, Dopis SANU, 10. IV. 1923.; Pisma 10. IV. i 11. VIII. 1923.; Pismo M. N. Vulića, 1. VIII. 1923., Dopis Prosvjetnom savezu u Zagreb, 23. IX. 1923. godine.

²²⁸ AHSD, Pismo, 17. IX. 1923. i pismo M. N. Vulića, 27. IX. 1923.

²²⁹ AHSD, Marunov dopis Kulturno-historičkoj sekciji Braće Hrvatskoga Zmaja, početak 1925. g.

²³⁰ AHSD, Dopis, 28. III. 1924. godine i pismo Ć. M. Ivekovića istoga nadnevka.

²³¹ AHSD, Pismo D. Došenu u Gospić, 27. IX. 1924.

Pri povratku u Knin, između Zrmanje i Pađena, iz poštanskog je automobila nestala Marunova osobna prtljaga, u kojoj su se nalazili važni muzejski dokumenti, više od stotinu različitih fotografija i veći broj tlorisa istraženih građevina.

Zanimljivo je da mu se i prilikom njegova prvotnog boravka u Beogradu dogodila krađa, kada mu je otuđen dragocjeni privjesak koji je pripadao velmoži iz biskupijskog sarkofaga.²³²

Zbog nerazumijevanja i teške novčane i kadrovske situacije u kojoj se institucija našla, razmišlja se i o premještanju sjedišta Društva i Muzeja u Zagreb.²³³ Zagovorom arhitekta prof. S. Podhorskog, koji se konzultira s Marunom prigodom podizanja crkve u Duvnu, za obilježavanja tisućite obljetnice Hrvatskog Kraljevstva, Braća hrvatskog zmaja pozajmljuju HSD-u 15.000 dinara.²³⁴ Marun međutim odlučno brani autonomiju Hrvatskoga starinarskog društva i Muzeja, suprotstavljajući se svim idejama koje idu u pravcu njegova slabljenja pa tako i ponudama dr. Rittiga i Braće hrvatskog zmaja, kao i ideji njegova stapanja s Bihaćem.²³⁵ Sa svima pokušava zadržati prijateljski odnos *“ne dajuć se zarobiti od nikoga”*.²³⁶

Nakon izvješća o stanju Hrvatskoga starinarskog društva i Muzeja, koje je Marun podnio na sjednici Braće hrvatskoga zmaja, 1. prosinca 1924., dana 5. prosinca mu se uručuju Zaključci s prijedlogom rješenja u četiri točke. Pošto se njima traži preinaka Pravilnika i reorganizacija Hrvatskoga starinarskog društva, Marun 8. prosinca održava sastanak sa Šišićem, Ivekovićem i Abramićem, na kojem su uglavnom otklonjeni uvjeti Braće.²³⁷ Glavni problem odnosio se na pitanje vlasništva spomenika koji bi bili prikupljeni iskopavanjima financiranim od Braće hrvatskog zmaja. Stoga Marun otklanja mogućnost takve suradnje.²³⁸ Pritisak na Maruna veoma je snažan, pa se on krajem godine tuži na mučne razgovore koje je imao u Zagrebu.²³⁹

Već očajni Marun, unatoč drugačijim mišljenjima, najprije odlučuje uputiti apel narodu,²⁴⁰ zatim od toga odustaje, ali je na Uskrs godine 1925. sročena koncepcija teksta Proglasa hrvatskom narodu od kojeg se očekuje pomoć. S njim se upoznaje i Parlamentarni klub Samostalne demokratske stranke te se traži njegova intervencija u Skupštini.²⁴¹ Na sugestiju Ć. M. Ivekovića, F. Šišića pa i Braće hrvatskog zmaja još jednom se odgađa javno obznanjivanje Proglasa.²⁴² Čuđenje nad nebrigom i neriješenim statusom izražava i načelnik slobodnoga i kraljevskoga grada Zagreba Vjekoslav Heinzel pri posjetu Muzeju.²⁴³

Unatoč neriješenom pitanju financiranja, Marun odbija Muzej proglasiti državnim, konstatirajući da Društvo nije dobilo *“ni prebijene pare obećane potpore, a nije ju dobilo jedino zato, jer je naše društvo pri svojem porođaju pred 38 godina dobilo ‘hrvatsko’ ime, a mi ga se sada, ma koliko smo bili sa strane na to savjetovani, pod nijednu cijenu ne ćemo odreći; jer to bi bilo za nas nečasno i neopravdano”*.²⁴⁴

²³² AHSD, Marunova pisma M. N. Vasiću, 19. IX. 1924. i D. Došenu, 27. IX. 1924.; Dopis Ministru, 12. I. 1926. br. 15. Nestanak izvornog privjeska, kao i njegove kasnije kopije, uzeti su kao otegotna okolnost kod razmatranja Marunova statusa na sjednici Primorske banovine, kada je za to krivcem izričito imenovan Marun (Marunovo opširno obrazloženje stanja Primorskom banu, bez naslova i prvih 7 stranica, 1930. godina, str. 21).

²³³ AHSD, Pismo Ž. Frangeš, 23. VI. 1924.; Pismo Ž. Frangeš Prosvjetnom savezu, 28. VI. 1924.; Dopis Prosvjetnog saveza, 4. VII. 1924.; Dopis Marunov Prosvjetnom savezu, 14. VII. 1924. i Kulturno-historičkoj sekciji Braće hrvatskoga zmaja, početak 1925. g.

²³⁴ AHSD, Marunova pisma Podhorskome, 30. VII., 19. i 29. VIII. 1924.; Pisma Podhorskoga 20. i 23. VIII. 1924.; Potvrda od 27. VIII. 1924.

²³⁵ AHSD, Marunova pisma S. Rittigu, 30. VI. 1924.; F. Šišiću, 31. VIII. 1924.; Ž. Frangeš, 28. IX. 1924. i 3. XI. 1924.

²³⁶ AHSD, Marunovo pismo Ć. M. Ivekoviću, 26. IX. 1924.

²³⁷ AHSD, Marunov dopis Kulturno-historičkoj sekciji Braće Hrvatskoga Zmaja, početkom 1925. g.

²³⁸ AHSD, Marunovo pismo Ć. M. Ivekoviću, 9. I. 1925.

²³⁹ AHSD, Marunovo pismo fra M. Šimića, 31. XII. 1924.

²⁴⁰ AHSD, Marunovo pismo Ć. M. Ivekoviću, 12. IV. 1924.

²⁴¹ AHSD, Dopis, br. 8. 1925. godine.

²⁴² AHSD, Pisma Ć. M. Ivekovića, 5. i 20. IV. 1925.

²⁴³ AHSD, Bilješka od 5. V. 1925.

²⁴⁴ AHSD, Pismo V. Novaku, 23. IV. 1925.

Proglas hrvatskom narodu, ispisan na 20 stranica, opremljen vinjetama spomenika i zgrade Muzeja, u čijem kreiranju su sudjelovali i don F. Ivanišević i M. Abramić,²⁴⁵ upućen je Narodnoj skupštini i klubovima zastupnika u Beogradu²⁴⁶ te je objavljen u javnom tisku.²⁴⁷

Proglas za pomoć nije naišao na očekivani odziv domoljuba.²⁴⁸ Prinos Društvu došao je uglavnom od inteligencije i hrvatskih velikaša - veleposjednika, kojih "broj je nažalost vrlo malen, a tako većinom i njihova imovina. Nova država decimirala ih je više nego bitka na Krbavskom polju".²⁴⁹ Nekoliko donacija dale su bankarske štedionice i neke općine.²⁵⁰ Svi ti prilozi, međutim, tek su nešto malo premašili trošak tiskanja Proglasa.

Zauzimanje zastupnika HSS-a, kao i nekih drugih, među kojima i dr. Angjelinovića,²⁵¹ a osobito imenovanje S. Radića ministrom prosvjete,²⁵² rezultiralo je izvanrednom pripomoći od 100 tisuća dinara te uvrštenjem Hrvatskoga starinarskog društva u novi Zakon o dvanaestinama za god. 1926./27., uz istu toliku potporu.²⁵³

Riješivši napokon pitanje kontinuiranog financiranja Društva i Muzeja, Marun pristupa reorganizaciji društva. Na sastanku Odbora Društva 18. prosinca 1925. godine, odlučuje se izmijeniti pravilnik Društva, s naglaskom da njegovo sjedište treba ostati u Kninu, a njegove zbirke ne mogu nipošto biti izvan Knina. Kao zadaća ostaje obnova *Starohrvatske prosvjete* te izdavanje korpusa natpisa srednjega vijeka. Izrada novoga Pravilnika povjerena je M. Abramiću.²⁵⁴

Unatoč odluci o subvencioniranju Hrvatskoga starinarskog društva, isplata planiranog novca kasni, a zbog lošeg stanja i propadanja stropa, Muzej je zatvoren za posjetitelje, o čemu Uprava izvješćuje novinstvo.²⁵⁵

Dvadeset peta skupština održana je 23. svibnja 1926. godine.²⁵⁶ Uz Maruna kao predsjednika, izabran je Ć. M. Iveković kao potpredsjednik, a za tajnika je izabran don L. Katić.²⁵⁷ Za članove Znanstvenog odbora imenovani su: F. Šišić, E. Laszowski, V. Hoffiler, M. Abramić, Lj. Karaman, J. Radonić, S. Stanojević i J. Petrović iz Sarajeva.²⁵⁸ Odredbom Statuta Hrvatskoga starinarskog društva predlaže se JAZU da u slučaju njegovoga gašenja ona preuzme cjelokupan imetak Društva. JAZU prihvaća prijedlog, uz uvjet da se to ne odnosi na eventualnu društvenu pasivu.²⁵⁹

Podrškom Ministarstva trgovine popravljaju se zgrada Muzeja u varoši i ona u Tvrđavi. Don M. Klarić vodi s uspjehom iskopavanja u benkovačkoj okolini, a don. L. Katić u solinskim Rižinicama.²⁶⁰ U tisku izlaze brojni afirmativni članci o HSD-u i Muzeju hrvatskih starina²⁶¹ te u *Almanahu Kraljevine*,²⁶² a princ Pavle prihvaća protektorat nad Muzejom.²⁶³

²⁴⁵ AHSD, Dopisnica i dopisi, 20. i 22. VIII., 24. i 27. IX., 24. XI., 2. XII. 1925., br. 53, 55, 63 i b.b., 119, 127.

²⁴⁶ AHSD, Dopis 23. X. 1925., br. 76.

²⁴⁷ AHSD, Dopis Uredništvu N. N., 28. X. 1925., br. 78.

²⁴⁸ AHSD, Spis 132/25.

²⁴⁹ AHSD, Pismo P. Paskievića Čikare, 16. X. 1925., br. 72.

²⁵⁰ AHSD, Prihodi na strojopisom ispisanom listu za god. 1926.

²⁵¹ AHSD, Pismo, 9. VIII. 1925., br. 45.

²⁵² AHSD, Tekst brzovanja, 19. XI. 1925., br. 112.

²⁵³ AHSD, Dopisi 18. XII. 1925., br. 136 i 12. I. 1926., br. 15; 10. VIII. 1927., br. 148.

²⁵⁴ AHSD, Zapisnik od 18. XII. 1925.; Pismo Ć. M. Ivekovića, 1. XII. 1926., br. 324.

²⁵⁵ AHSD, Telegram S. Radiću, 9. III. 1926., br. 69; Okružnicu od 31. III. 1926., br. 93 i 98 objavili su *Obzor*, *Novo doba*, *Jadranska straža* i *Slobodna tribina*.

²⁵⁶ Odgoda od planiranog 2. V. na 23. V. 1926. god. učinjena je zbog svetkovanja pravoslavnog Uskrsa žene F. Šišića. AHSD, Marunovo pismo 24. IV. 1926., br. 129, i dopisnica F. Šišića, 25. IV. 1926., br. 135; Poziv od 19. V. 1926., br. 158; Zapisnik XXV. glavne skupštine HSD-a, br. 171/26.

²⁵⁷ AHSD, Dopis HSD-a, 26. VII. 1926., br. 176; *Jadran*, 28. V. 1926., br. 23, str. 5.

²⁵⁸ AHSD, Zapisnik XXV. Glavne skupštine, 23. V. 1926.

²⁵⁹ AHSD, Dopis JAZU od 11. IX. 1926., br. 292.

²⁶⁰ Ministar dr. Ivan Krajač udjeljuje 50.000 din.- formalno 25.000 din za pripreme philadelphijske izložbe i isto toliko za Album. AHSD, Pisma dr. Krajaču, ministru trgovine i industrije, 25. VII., br. 244 i 27. X. 1926.; Pismo Ć. M. Ivekoviću, 9. XII. 1926.

²⁶¹ Hrvatski spomenici u Kninu – Vapaj u dvanaestom satu, *Jadranska pošta*, Split, II/1926., 139, 2; te članci u *Zadrugaru* (AHSD, Pismo Ž. Donadiniju, 15. I. 1926., br. 23), *Hrvatskom glasniku* (AHSD, Pismo, 22. IV. 1926., br. 120), *Pučkoj pro-*

F. Šišić pokreće inicijativu i u ime Hrvatskoga starinarskog društva oglašava obnovu *Starohrvatske prosvjete*,²⁶⁴ koja se ubrzo počinje tiskati,²⁶⁵ te su pod njegovim uredništvom izišla dva dvobroja u 1927. godini i prvi dvobroj 1928. godine. Nakon odlaska iz Braće hrvatskog zmaja Podhorsky nastavlja svoju suradnju s Marunom, koji je godine 1926. uvršten među članove Akcijskog odbora za proslavu tisućugodišnjice Hrvatskog Kraljevstva i podizanja zavjetne crkve s gostinjem na Duvanjskome polju, ali tek nakon što su prihvaćeni Marunovi zahtjevi²⁶⁶ u 12 točaka, koji bi se trebali početi realizirati u 1926. godini:

1. Popravak Muzeja za planiranu izložbu u Kninu. 2. Provođenje iskopina na Bribiru. 3. Provođenje iskopina na ruševinama bazilike sv. Tome u Jeličićevom vrtu u Biogradu. 4. Provođenje iskopina na ruševinama bazilike sv. Marije u Sirotkovićevu vrtu u Ninu. 5. Sondiranje uz crkvu sv. Nikole u Ninu. 6. Sondiranje u pravoslavnoj crkvi sv. Trojice u Biskupiji. 7. Sustavno provođenje reambulacije Kliškog polja. 8. Provođenje iskopina u Uzdolju. 9. Spas i sigurna pohrana skrivenih spomenika, među kojima i onaj Rastimira iz Pađena. 10. Popravak i očuvanje od daljnje propasti crkve sv. Spasa na izvoru Cetine. 11. Postavljanje kamena temeljca za novi muzej u Kninu, prema osnovi izrađenoj godine 1910. 12. Publiciranje ilustracija svih spomenika iz doba hrvatskih knezova i kraljeva.

Marun šalje potpisanu pristupnicu i stavlja se na raspolaganje Odboru samo ako se njegovi prijedlozi ozbiljno razmotre. Inače, i on i Hrvatsko starinarsko društvo će ostati samo promatrači manifestacije koja neće donijeti trajne plodove kakvi se očekuju.²⁶⁷ Nakon prihvaćanja njegova prijedloga Marun daje privolu na članstvo u Odboru.²⁶⁸

Članovi Odbora posjetili su Muzej 2. travnja 1926., kada su pregledali i Tvrđavu. Tom je prilikom slikar J. Bužan fotografirao L. Maruna,²⁶⁹ te je na osnovi fotografije izradio Marunov portret u ulju na platnu. S ostatkom novčanih sredstava od izgradnje spomen-crkve u Duvnu (milijun dinara) planira se započeti s izgradnjom novoga muzeja u Kninu, a ostatak novca trebala bi osigurati država.²⁷⁰

No ni ta akcija, ma koliko se Marun trudio da prevlada apatiju radi postizanja cilja, nije urodila plodom. Podhorsky i dio članova Odbora zalažu se za staru ideju Braće hrvatskog zmaja, da se Muzej premjesti i izgradi u Zagrebu, što Marun diplomatski otklanja.²⁷¹ Nakon toga prestaje bliska suradnja Maruna i Podhorskoga, koji je uklonjen i s liste kandidata za člana Uprave Hrvatskoga starinarskog društva,²⁷² iako i dalje iskazuju međusobno poštovanje.²⁷³

Stoga Marun moli Ivekovića da napravi nacrt za etapnu izgradnju Muzeja u Kninu.²⁷⁴

Za Bizantološki kongres u Beogradu, gdje je Marun imenovan za člana Odbora,²⁷⁵ Društvo namjerava, prema izboru M. Abramića i Lj. Karamana, izdati album spomenika iz doba narodnih vladara, za što Marun traži novčanu potporu,²⁷⁶ ali je Ministarstvo prosvjete za taj projekt

svjeti (AHSD, Pisma F. Ivaniševića, 15. IV., br. 115; 4. V. 1926., br. 144 i 31. VIII. 1926.), *Jadranu, Novom dobu i Politici* (AHSD, Pismo M. Abramića, 29. VI. 1926.).

²⁶² AHSD, Dopisi, 10. I. 1926., br. 32; 12. i 20. VI. 1926., br. 220 i 218.

²⁶³ AHSD, Šišićevo pismo i dopisnica, 20. i 28. V. 1926., br. 162 i 188; Dopis ministra Dvora, 16. VI. 1926., br. 208; Dopisi, br. 214 - 217/1926.

²⁶⁴ AHSD, Pismo, 21. XI. 1926.; "Riječ", 21. XI. 1926.

²⁶⁵ AHSD, Dopisnica Šišića, 21. XII. 1926. i pismo, 31. XII. 1926.

²⁶⁶ AHSD, Pisma, 6. i 10. I. 1926.

²⁶⁷ AHSD, Dopis Podhorskom, 29. XII. 1925. god.

²⁶⁸ AHSD, Marunovo pismo, 3. II. 1926., br. 52.

²⁶⁹ AHSD, Bilješka na naličju brzojava Hrvatskog društva *Dinara* iz Livna, 2. IV. 1926., br. 97.

²⁷⁰ AHSD, Pismo Č. M. Ivekovića, 2. IV. 1926.

²⁷¹ AHSD, Pismo Podhorskoga, 13. IV. 1926., br. 109; Pismo Marunovo, 17. IV. 1926., br. 116.

²⁷² AHSD, Pisma, 16. i 17. V. 1926., br. 153 i 155.

²⁷³ AHSD, Pismo Podhorskog, 7. I. 1928.

²⁷⁴ AHSD, Marunovo pismo, 7. X. 1926.

²⁷⁵ AHSD, Marunov odgovor na dopis, 3. XI. 1926.

²⁷⁶ AHSD, Abramićevo pismo, 31. III. 1926., br. 92; Pismo Ministarstvu trgovine i industrije, 26. X. 1926., br. 298 i inostranih poslova, 12. XI. 1926., br. 262.

odobrilo samo pet tisuća dinara. Osjetno se smanjuje i državna potpora, na samo 30 tisuća dinara,²⁷⁷ a zatim je i ona izbrisana.²⁷⁸

Zato Marun početkom godine 1927. šalje brzojave Poslaničkom klubu HSS-a i HFSS-a.²⁷⁹ Izlaženjem HSS-a iz vlade propala je i državna potpora Hrvatskom starinarskom društvu.²⁸⁰

Na Marunovu molbu za novčanu pomoć pozitivno odgovara Oblasni odbor Zagrebačke oblasti, koji zanima trenutačno stanje i tekuće djelovanje društva. Marun se žali na beogradski centralizam i neraspoloženje *“prema hrvatskum starinama, u kojima vide neki separatizam”*.²⁸¹ Stoga ističe da Društvo četiri godine živi *“iz naklonitosti H.S.S. a naročito predsjednika Stjepana Radića”*.²⁸² Tražena državna subvencija za 1928./29. godinu nije uvrštena u proračun,²⁸³ zbog čega je uložen amandman.²⁸⁴

Pritiješnjen novčanom oskudicom, Marun na XXVII. skupštini Društva, održanoj 11. prosinca 1927. g., prihvaća prijedlog Zagrebačke oblasti o preuzimanju u vlasništvo imovine Hrvatskoga starinarskog društva, a s time i brigu i trošak za uzdržavanje i daljnje iskopavanje starohrvatskih spomenika. Donosi se zaključak o nepremještanju Muzeja i spomenika iz Knina. U skladu sa zaključkom Glavne skupštine izabran je Odbor (L. Marun, Ć. M. Iveković, F. Šišić i M. Kostrenčić),²⁸⁵ koji 17. siječnja 1928. godine potpisuje ugovor s Odborom Zagrebačke oblasti (S. Radić, dr. I. Krajač i ing. A. Košutić) u cilju očuvanja dosadašnjih tekovina i razvoja domaće arheologije. Njime je predviđeno i da *“svaka hrvatska oblast /s većinom oblasnih zastupnika Hrvata / prema doprinosu, a splitska oblast bez obzira na visinu doprinosa stupa kao suvlasnica onim časom kad u svoj proračun uvrsti svoj doprinos”*.²⁸⁶ Nakon potpisivanja ugovora S. Radić pokušava poljubiti ruku L. Marunu, iskazujući mu na taj način zahvalnost za njegovu brigu i rad na hrvatskim spomenicima. Poslije nego je Marun taj pokušaj otklonio, Radić ga ljubi u lice.²⁸⁷

Na sjednici Upravnog odbora HSD-a 27. siječnja 1928., kada je konstituirana nova Uprava (L. Marun, predsjednik, Ć. M. Iveković, potpredsjednik, don Mate Klarić, tajnik, i Miro Šimunović, blagajnik) sazvana je Izvanredna skupština HSD-a za 19. veljače 1928. godine.²⁸⁸ Ona je verificirala sklopljeni ugovor te je zauzimanjem S. Radića, predsjednika Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti prenijela svu nepokretnu i pokretnu imovinu Muzeja u vlasnost Zagrebačke oblasti (za 3/4) i Splitske oblasti (za 1/4), s obvezama sukladnim vlasništvu u daljnjem financiranju materijalnih i istraživačkih troškova.²⁸⁹

Zaslugom predsjednika S. Radića, Zagrebačka oblast odmah za Hrvatsko arheološko društvo izdvaja 350 tisuća dinara, a Osječka oblast 100 tisuća dinara. Bez obzira na to Marun pokušava dobiti redovitu subvenciju od države za istraživanje, čuvanje i objelodanjivanje hrvatskih spomenika. Traži da se za te ciljeve zauzme S. Radić, pri pretresanju amandmana na proračun.²⁹⁰

Kada je Odbor u Zagrebu, bez konzultacije Maruna, Abramića i Klarića, samovoljno, nalogodavno i, po Marunovu mišljenju, nekompetentno donio odluku i usmjerio sredstva za daljnji rad Hrvatskoga starinarskog društva, Marun prosvjeduje i prigovara Ć. M. Ivekoviću i F. Šišiću, pa dolazi do zahladnjenja njihovih odnosa.²⁹¹

²⁷⁷ AHSD, Pismo šefu Krajačeva kabineta, 29. XI. 1926., br. 322.

²⁷⁸ AHSD, Pismo Oblasnom odboru Zagrebačke oblasti, 11. IX. 1927., br. 154.

²⁷⁹ AHSD, Brzojavi br. 7/27 i 8/27.

²⁸⁰ AHSD, Dopis, 10. VIII. 1927., br. 148.

²⁸¹ AHSD, Dopisi, 1. i 10. VIII. 1927., br. 148.

²⁸² AHSD, Pismo Z. Bjelovučiću, 20. XI. 1927.

²⁸³ AHSD, Pismo Abramića, 26. XI. 1927.

²⁸⁴ AHSD, Pismo Abramića, 5. XII. 1927.

²⁸⁵ AHSD, Zapisnik XXVII. glavne godišnje skupštine.

²⁸⁶ AHSD, Ugovor sklopljen u Zagrebu, 17. siječnja 1928.

²⁸⁷ AHSD, Marunovo pismo S. Radiću, 6. III. 1928., br. 99.

²⁸⁸ AHSD, Zapisnik sjednice Upravnog odbora, 27. I. 1928., br. 41.

²⁸⁹ AHSD, Zapisnik Izvanredne glavne skupštine HSD-a, 19. II. 1928., br. 78.

²⁹⁰ AHSD, Pismo S. Radiću, 14. III. 1928., br. 112.

²⁹¹ AHSD, Pismo Maruna Ć. M. Ivekoviću, 16. V. 1928., br. 186.

Inzistiranje novog vlasnika Muzeja na redovitim administrativnim mjesečnim izvješćima utroška novca i imenovanje don Mate Klarića tajnikom HSD-a, Marun kao da osjeća napadom na svoj nesebični starinarski rad i nedostatak povjerenja Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti, pa je *“radi toga nepouzdanja i duhom klonio”*.²⁹² Stoga, zbog *“poodmakla doba i s njom životne oslabljenosti”* želi da preostali dio života provede u *“miru i pokoju”*. Tim oslobođanjem od redovite dužnosti on ne odriče *“Društvu daljnju ljubav, brigu i suradnju za njegov napredak i procvat, jer roditelj ne može to da zaniječe svome mezimčetu”*. Njegov daljnji rad trebao bi se smatrati dragovoljnim *“kao što sam ga i do sada smatrao”*,²⁹³ *“ne vezan kao nadničar, nego kao narodni dobrovoljac, pun iskustva i ljubavi za stvar, a nada sve prožet osjećajima najstrože odgovornosti pred Bogom i pred sudom svoje savjesti”*.²⁹⁴

Odredbe temeljnog ugovora iz godine 1927., u čijoj stilizaciji, osim jedne stavke, nije sudjelovao Marun, doživjele su dvije preinake tijekom 1928. godine. Zadnji dopunjeni *Ustupni ugovor*, od 14. travnja 1928., određuje da *“beziznimno sve što se nađe pokretna u društvenom muzeju postaje vlasništvom Zagrebačke i Splitske Oblasti”* osim Marunove privatne korespondencije. No Marun se svojim dopisom dragovoljno odriče tih spisa u korist novih vlasnika,²⁹⁵ što Zagrebačka oblast prima sa zadovoljstvom.²⁹⁶

Od tada Muzej hrvatskih spomenika djeluje kao kulturna institucija lokalne samouprave.

Nakon atentata i smrti S. Radića Hrvatsko starinarsko društvo gubi svojega podupiratelja; Marun upućuje brzojave sućuti,²⁹⁷ a na odar se polaže vijenac s ispisom: *“Vođi hrvatskoga naroda i svojem uskrisitelju - Hrvatsko starinarsko društvo Knin”*.²⁹⁸

Marun kod Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti potiče pitanje gradnje novoga Muzeja, po svojedobno učinjenom nacrtu Ć. M. Ivekovića, ukazujući na trošnost stare iskrpljene zgrade, njezin nepovoljan položaj i atmosferske okolnosti (smještaj uz glavnu prometnicu u neposrednoj blizini rijeke, prašina i vlaga), skučenost prostora koji onemogućuje pravilno skladištenje, a kamoli izlaganje i inventiranje muzejske građe, te neprimjereni okoliš, pogodan za izazivanje požara (samostanska pecara i skladište benzina Slavić-Kulić).²⁹⁹ Taj je prijedlog zbog loše financijske situacije otklonjen.³⁰⁰

Prihvaćajući naum izgradnje novoga Muzeja, Ivan Meštrović se zauzeo za prikupljanje novca od hrvatskih iseljenika u Americi.³⁰¹

Na jesen godine 1928. Oblasni odbor Zagrebačke oblasti udjeljuje HSD-u 10 tisuća dinara, kojim se sredstvima obavljaju iskopavanja u Muću Gornjem, Kuli Atlagića (Sv. Petar) i Šopotu.³⁰² Marun, međutim, iskazuje nezadovoljstvo birokratskim odnosom Zagrebačke oblasti, koja, za razliku od Osječke (100 tisuća dinara namijenjenih iskopavanju Nina), Splitske (25 tisuća dinara) i Travničke oblasti (40 tisuća dinara), traži detaljna mjesečna financijska izvješća o utrošenom novcu.³⁰³

Uvođenjem Šestojanuarske diktature godine 1929. i smjenom prijatelja Muzeja (I. Krajača i dr.) administrativne mjere postaju strože i mijenja se pozitivistički odnos zagrebačkog komesarijata prema Muzeju. U izvješću za odobreni i utrošeni novac traži se detaljan opis tijeka iskopavanja, opis nalaza i točnih mjesta gdje je što nađeno, s pripadajućim tlocrtom.³⁰⁴

²⁹² AHSD, Dopis Oblasnom odboru, 3. IV. 1928., br. 139.

²⁹³ AHSD, Dopis Oblasnom odboru Zagrebačke oblasti, 10. V. 1928., br. 175.

²⁹⁴ AHSD, Dopis, 31. X. 1928., br. 429.

²⁹⁵ AHSD, Dopis, 20. XII. 1928., br. 500.

²⁹⁶ AHSD, Dopis, 30. XII. 1928., br. 7/29.

²⁹⁷ AHSD, Brzjavi Oblasnom odboru u Zagrebu, gospođi Mariji Radić i Predsjedništvu SDK-a u Zagrebu, 9. VIII. 1928., br. 350, 351 i 352.

²⁹⁸ AHSD, Dopis HSS, 16. VIII. 1928., br. 370.

²⁹⁹ AHSD, Dopis, 27. X. 1928., br. 422.

³⁰⁰ AHSD, Dopis, 28. XI. 1928., br. 468.

³⁰¹ AHSD, Iz pisma ministru Krajaču, 1928.

³⁰² AHSD, Dopis, 31. XII. 1928., br. 521.

³⁰³ AHSD, Dopisi, 31. X. 1928., br. 429 i 21. XII. 1928., br. 503.

Premda Marun, predsjednik Hrvatskoga starinarskog društva, ističe svoj status ravnatelja,³⁰⁵ potpisujući se još neko vrijeme i kao upravitelj Muzeja, muzejskih objekata, pokretnina i nekretnina Zagrebačke i Splitske oblasti,³⁰⁶ u smislu točke III. Ugovora od 14. travnja 1928., registriranog u Zemljišniku Suda u Kninu, 25. travnja 1929. god. pod br. 274/29, od toga datuma njemu je oduzeta svaka ovlast. Muzejom i njegovom imovinom upravlja M. Klarić,³⁰⁷ kustos Muzeja hrvatskih starina, u svojstvu tajnika-blagajnika Hrvatskoga starinarskog društva.³⁰⁸ Formalno, diplomatskim rječnikom rečeno, Marun je razriješen dužnosti rada u Muzeju zbog starosti.³⁰⁹ Po nalogu komesara Oblasne samouprave Zagrebačke oblasti obavlja se revizija računa i blagajničko-financijskog poslovanja Muzeja, a revizor ukazuje na neuredno gospodarenje i Marunove malverzacije. Zbog toga Marun traži žurnu istragu, ali vlast s njom oteže i ne provodi je, a Marunu (i Hrvatskom starinarskom društvu) od studenog 1929. i tijekom 1930. godine ne daju zakonom određena beriva, dovodeći ga na rub gladi i krajnjeg siromaštva, što izaziva njegov vapaj: “*Ljudska pravdo, veliki te Bog ubio!*”³¹⁰ Istraga je obustavljena dijelom i zbog toga što je Marun zahtijevao da se istraži i djelovanje nekih državnih činovnika pa je slučaj zataškan, premda je ozbiljna optužba za Maruna ostala.³¹¹

Radi uređenja odnosa i daljnjeg poslovanja Hrvatskoga starinarskog društva i Zagrebačke oblasti sastaju se u Zagrebu 16. travnja 1929. članovi Znanstvenog odbora, L. Marun, M. Abramčić, F. Šišić, dr. Krajač i Herceg.³¹² Nakon povratka iz Zagreba Marun izrađuje sebi komplet ključeva kako bi mogao raditi u Muzeju, ali se tome protivi Klarić, prijavom Oblasnoj samoupravi Zagrebačke oblasti.³¹³ Već narušeni odnosi između M. Klarića i L. Maruna time postaju još lošiji, a suradnja je otežana. Ne dopušta se ni muzejskom fotografu V. Živiću fotografiranje spomenika za Maruna u Mokrom Polju i muzejskoj zbirci,³¹⁴ a Maruna se prijavljuje zbog nepravilnosti u novčanom poslovanju³¹⁵ i otuđenja financijskih dokumenata,³¹⁶ uskraćuje mu se i pomoć muzejskih službenika,³¹⁷ onemogućuje korištenje muzejskog automobila. Na Muzeju se mijenjaju brave i ključevi povjeravaju samo M. Klariću.³¹⁸ Marunu se zabranjuje zadržavanje u Muzeju,³¹⁹ a u svrhu sređivanja arhiva od njega se traži predaja uredovnih spisa, korespondencije i druge pisane građe.³²⁰

Izigran od državne administracije, vjerujući u čiste namjere kakve su bile njegove i S. Radića u trenutku potpisivanja Ugovora, Marun ostaje izoliran na čelu Hrvatskoga starinarskoga društva, koje jest posve neovisno i samostalno, ali je bez pokretne i nepokretne imovine, koje su uz Muzej preuzele Zagrebačka i Splitska oblasna samouprava.³²¹ Na kraju se 17. prosinca 1930. godine donose “Bliže odredbe za upravljanje imovinom i vršenje nadzora nad Muzejom starina Savske i Primorske banovine u Kninu”, gdje u čl. 5 stoji: “*Fra Luigi Marun, osnivač ovoga muzeja, imenuje se počasnim doživotnim direktorom s počasnom doživotnom nagradom*

³⁰⁴ AHSD, Dopis, 12. I. 1929., br. 27.

³⁰⁵ AHSD, Dopis, 14. V. 1929., br. 162.

³⁰⁶ AHSD, Marunovo opširno obrazloženje stanja Primorskom banu Tartalji, bez naslova i prve stranice, konac 1930., str. 10 i 48 – 49.

³⁰⁷ AHSD, Dopis, 5. X. 1929., br. 425; Marunovo pismo P. Paskieviću Čikari, 11. IV. 1931.

³⁰⁸ AHSD, Dopisi 23. IV. 1929., br. 142 i 5. XI. 1929., br. 425.

³⁰⁹ AHSD, Dopis Zagrebačke oblasti, 22. V. 1929., br. 210.

³¹⁰ AHSD, Marunovo opširno obrazloženje stanja primorskom banu Tartagli, bez naslova i prve stranice, konac 1930. godine.

³¹¹ AHSD, Marunovo pismo Ć. M. Ivekoviću, 16. III. 1931.

³¹² AHSD, Marunovi dopisi Krajaču, 11. III. 1929., br. 89 i 8. IV. 1929., br. 128.

³¹³ AHSD, Dopis, 8. V. 1929., br. 151.

³¹⁴ AHSD, Dopisi, 16. V. 1929., br. 170 i 171.

³¹⁵ AHSD, Dopis, 16. V. 1929., br. 172.

³¹⁶ AHSD, Dopis, 25. V. 1929., br. 195.

³¹⁷ AHSD, Dopis br. 179/29.

³¹⁸ AHSD, Dopisi, 21. i 22. V. 1929., br. 219 i 218.

³¹⁹ AHSD, Dopis, 21. V. 1929., br. 220.

³²⁰ AHSD, Dopisi, 8. V. 1929., br. 156, i 16. VII. 1929., br. 361.

³²¹ AHSD, Dopis, 24. VI. 1929., br. 283.

*i doživotnim pravom na stan u naravi. Ujedno ga se ovime zbog starosti riješava od svih dužnosti, što ih zakon propisuje za aktivnog muzejskog direktora.*³²²

Premda mu je već do tada bila zadržana višegodišnja plaća, Marun je svojim investiranjima u industrijske aktivnosti (rudarstvo) osigurao sebi značajnu godišnju dobit, od najmanje 100 tisuća dinara, a od 1927. godine od jedne druge nekretnine (u Erveniku?) dobivao je pristojnu rentu, od koje je *“kao samac mogao prilično živiti”*. Uz to, boksitno društvo *Adriabaucsit* sudskim se putem zauzima za Maruna, tražeći isplatu zaostale dobiti u visini od 500 tisuća dinara, koju su mu dioničari, koristeći se zakonom da redovnici ne mogu imati privatnu imovinu, bili prikrali. Svojim novcem (više od 50 tisuća dinara) Marun je dvije godine financirao arheološka iskopavanja u Mokrom polju.³²³

Od zarade u rudarstvu on se osjeća *“virtualno i duhovno bogat”* jer s tim novcem uzdržava sebe i Hrvatsko starinarsko društvo.³²⁴

Nakon što je ban Perović riješio Marunovu materijalnu stranu isplatom zaostataka,³²⁵ Marun je podmirio dugove Hrvatskoga starinarskog društva za istraživanje u Mokrom Polju (Nikoli Sučeviću za radničke liste 14.525 dinara) i najam zemljišta u Ninu (Anti Pijaci 3.000 dinara).³²⁶

Potaknuta od članova Hrvatskoga starinarskoga društva i Ć. M. Ivekovića, koji je trebao napisati kratka izvješća o iskopavanjima koja je on pregledao u Ninu, Šopotu i Mokrom Polju, a kojima je Marun trošeći svoja sredstva zadužio Društvo za 47.446 dinara, od ukupno utrošenih 65.296 dinara, sazvana je Glavna skupština Društva.³²⁷ Marunu je prije Skupštine, pod izgovorom da je to dobro za napredak Hrvatskoga starinarskog društva, sugerirano da napustiti vođenje Društva; Marun pristaje, ali uz uvjet da se rukovođenja Društvom prihvati M. Abramić.

Na Skupštini Hrvatskoga starinarskog društva održanoj u Kninu 8. travnja 1931. Marun, formalno zbog poodmakle dobi i boležljivosti, uz zahvalnost otklanja aklamacijom mu povjereni, opetovani izbor za predsjednika Društva. Nakon što se i Abramić, zbog preopterećenosti drugim poslovima, zahvalio na ponuđenoj časti, za novog predsjednika Hrvatskoga starinarskog društva izabran je Viktor Hoffiler, potpredsjednik je Ć. M. Iveković, tajnik Branimir Šimunović, blagajnik Grga Novak. Marun je izabran za doživotnog začasnog predsjednika, a E. Dyggve, zbog svojih usluga Društvu te velikih zasluga na polju hrvatske arheologije, izabran je počasnim članom Društva.³²⁸

Dva dana kasnije, na proputovanju iz Splita u Zagreb, V. Hoffiler preuzima dokumente Skupštine i pečate Hrvatskoga starinarskog društva.³²⁹ Time postaje predsjednikom dvaju arheoloških društava: Hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu i Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu.

Rezignirani Marun, uklonjen iz Muzeja i Hrvatskoga starinarskoga društva silom tadašnjih političkih prilika, uz svjesnu pomoć svojih suradnika, ostaje tek članom Kuratorija Muzeja. To pravo bilo je sukladno obvezi Hrvatskoga starinarskog društva prema Muzeju, da preko svojih članova u Kuratoriju podupire njegovo djelovanje. Banovine, međutim, dogovorno ne sazivaju Kuratorij dok ne prestane mogućnost ometanja njegova rada, a to nije bilo ništa drugo doli opstruiranje mogućih Marunovih intervencija. I prva sjednica Odbora Hrvatskoga starinarskoga društva održana je nakon Skupštine iz 1931., tek 3. svibnja 1939., nakon Marunove smrti.³³⁰

³²² Objavljene su u *Narodnim novinama* (5. I. 1931.) i *Službenom glasniku* (16. I. 1931.); AHSD, Pismo banu dr. Ivanu Peroviću, bez datacije – u god. 1931.

³²³ AHSD, Marunovo opširno pismo od 8. I. 1931. nepoznatom profesoru u Beograd. Ranije spomenuta dobit od 100.000 dinara godišnje odnosi se na ustup 1/7 rudnih prava “Strmice” za godinu 1932., 1933. i 1934. obitelji Ferić i M. Tomiću (Pismo advokata Marka Jurja Domin...?, 13. I. 1932.).

³²⁴ AHSD, Pismo Maruna Ivanu Cibeliću u Aleksandriju, 21. XII. 1930.

³²⁵ AMSSiPB, 11. V. 1931.

³²⁶ AHSD, Marunovo opširno obrazloženje o tome 1931. godine.

³²⁷ AHSD, Pismo Ć. M. Ivekoviću, 16. III. 1931.; Pismo L. Maruna Savskom banu dr. M. Kostrenčiću, 1935. godine.

³²⁸ AHSD, 1935. Pismo L. Maruna Savskom banu dr. M. Kostrenčiću; Zapisnik Glavne skupštine HSD, 8. travnja 1931.

³²⁹ AHSD, 1935. Pismo L. Maruna Savskom banu dr. M. Kostrenčiću.

Kako je godine 1928. Marun udaljen s položaja upravitelja Muzeja starina, te godine 1931. maknut i s mjesta predsjednika HSD-a, ojađen i razočaran, udaljen od te 'svoje djece', provodi samotne dane u svojoj sobici, ali ustrajno do smrti ostaje neumoran u istraživanju i dosljedan u spašavanju hrvatske nacionalne baštine, obilazeći lokalitete i otvarajući nove arheološke položaje, financirajući ih vlastitim novcem.

Tako je od trgovca Nikole Samardžije u Drnišu otkupio dio arhiva Kotarskog poglavarstva Knina,³³¹ nakon što to nisu učinila nadležna državna tijela, a u svezi s čime je intervenirao kod konzervatora već kod utovara zadnjih triju od šest zaprežnih kola.³³² Tom je prigodom Ministarstvo prosvjete uputilo V. Novaka za pregled akata u Drniš te je predložen djelomičan otkup arhiva, po izboru Marunovu,³³³ ali se to nije učinilo. Čini se da je Ministarstvo prosvjete taj slučaj predalo Ministarstvu unutrašnjih djela,³³⁴ pa se u konačnici mislilo da je sedam kola arhivskog materijala (1 kg. = 2 din.) koji se odnosio na mletačko, austrijsko, francusko pa opet austrijsko vladanje od kraja XVII. st. do XX. st., u cijelosti uništeno.³³⁵ U jednoj prostoriji drugog kata kuće Fontana, međutim, je nakon Drugoga svjetskog rata nađena hrpa spisa Kotarskog suda u Kninu, koje je onamo dao prenijeti fra L. Marun.³³⁶

U Mokrom Polju, nakon nalaza groba u Sučevića ogradi, Marun 1933. godine organizira istraživanje i otkopavanje starokršćanske bazilike.³³⁷

Na prehistorijskom lokalitetu Zelića gradina u Žegaru Marun istražuje 1933. i 1935. godine u nadi da će ondje naći ostatke Stridona, rodnog mjesta sv. Jeronima.³³⁸

Od 1935. do 1938. godine, u suradnji s F. Dujmovićem i I. Ostojićem, Marun organizira i svojim novcem pomaže istraživanja te obeštećuje vlasnika zemljišta kod crkve sv. Lovre u šibenskom Donjem polju.³³⁹

U Koljanima Gornjim, na mjestu gdje se istraživalo godine 1898., a nakon što je vlasnik naišao na grobove iz kojih je najprije otkupljena velika pozlaćena srebrna naušnica,³⁴⁰ a zatim i zlatna vitica nađena na Crkvini,³⁴¹ L. Marun svojim novcem nastavlja istraživanja tijekom 1936. i 1937. godine,³⁴² uz povremeni nadzor S. Gunjače i prof. Ostojića.³⁴³ Otkupljen je par naušnica,³⁴⁴ kao i jedna zlatna naušnica.³⁴⁵ Radove je Marun povjerio učitelju Velimiru Tešanoviću. Temelji crkve su devastirani, a kamene zidove vlasnik je uklonio.³⁴⁶

Marun godine 1937. traži preko Muzeja pomoć za iskopavanje starohrvatskih spomenika na

³³⁰ AHSD, Zapisnik odborske sjednice Hrvatskog starinarskog društva, 3. V. 1939.

³³¹ AHSD, Bilježnica primitaka i izdataka, 1., 9. i 19. XI. 1932.

³³² AHSD, Dopis 18. IX. 1924.; Brzjav, 19. IX. 1924.

³³³ AHSD, Pismo i dopisnice M. Abramića, 14. i 17. II. i 16. III. 1925., br. 13., 14. i 18.

³³⁴ AHSD, Dopisnica M. Abramića, 10. IV. 1925.; Marun 1998., str. 257 – 258, 262 – 263.

³³⁵ AHSD, Marunovo pismo, 21. II. 1927.

³³⁶ Greškom je napisano Kotarskog suda u Drnišu. AMHAS, L. Katić, Hrvatski državni muzej u Kninu, Izvještaj o stanju muzeja (nepotpuni koncept), Split, 28. IX. 1945., br. 5.

³³⁷ AMSSiPB, Priznanica, 28. X. 1933.

³³⁸ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 30. III. 1933. Isplata za iskopine Danilu Relji Savinu; AMSSiPB, Inventar zbirke Muzeja Starina Savske i Primorske banovine nabavljenih kroz godinu 1929. Tekući broj 255; Priznanica, 25. VIII. 1933. Prodao Đuro Zelić pk. Đure za 10 dinara. Br. priv. inv. 255; Knjiga primitaka i izdataka, 19. VIII. 1933.; AHSD, Knjiga primitaka i izdataka, 9. - 10. X. 1935.; AMSSiPB, Izvještaj o radu Hrvatskog starinarskog društva kroz posljednjih 10 godina, 1939. godine.

³³⁹ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 6. i 13. X., 8. - 9. i 24. XII. 1935.; Knjiga Primitaka i izdataka, 8. i 8. - 9. III., 27. - 28. IV., 29. i 31. V., 17. VI., 6. i 22. IX. te 3. XI. 1936.; Knjiga Primitaka i izdataka, 15. i 22. XI. 1936.; Knjiga Primitaka i izdataka, 3. VI. 1937.; Izvještaj o radu Hrvatskog starinarskog društva kroz posljednjih 10 godina, 1939. godine.

³⁴⁰ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 26. VII. 1935. Otkupljena je od Luke Kalinića pok. Nikole.

³⁴¹ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 4. V. 1936. Otkupljena je od Gjura Kalinića pok. Nikole.

³⁴² AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 23. IX. i 16. XI., 10., 17., 25. i 30. XII. 1936.; 2. i 8. I., 24. II., 31. III. 1937.

³⁴³ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 27. XI. i 6. XII. 1936.

³⁴⁴ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 23. I. 1937. Otkupljene su od Luke Kalinića.

³⁴⁵ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 10. IV. 1937. Otkupljena je od G. Kalinića.

³⁴⁶ AMSSiPB, Izvještaj o radu Hrvatskog starinarskog društva kroz posljednjih 10 godina, 1939. godine.

raznim mjestima Banovine, ali ta traženja Banovina nije mogla pomoći.³⁴⁷ Te je godine Marun svojim novcem financirao istraživanje Kapitula, povjerivši iskopavanje fra Pavlu Perišiću,³⁴⁸ koji je našao kameni ulomak s glagoljičkim natpisom pomiješanim s ćirilicom.³⁴⁹

L. Marun umro je 15. siječnja 1939. oko dva sata poslije podne u Kninu. Čitav njegov život bio je posvećen prošlosti hrvatskog naroda i uzvišenoj zadaći očuvanja njegovih dragocjenih spomenika.

U ostavljenoj oporuci, koju je napisao na svoj osamdeseti rođendan, 10. prosinca 1937. godine, koju je otvorio S. Gunjača u nazočnosti svjedoka Mate Sarića i Vicka (?)usića 15. siječnja 1939. godine, izražava želju da ga se pokopa na kninskom novom groblju (Vrpolje) bez lijesa i pokrova, u neozidanom grobu uz dopuštenje da se nakon tri godine u njegov grob pokopa “*bud koji siromah koji nemože nabaviti svoj posebni grob.*”

Nije želio nikako biti zakopan u franjevačkoj grobnici na istome grobištu, jer nije živio po pravilima franjevačkog reda. Iz obreda sahrane isključuje bilo kakve posmrtno počasti, govore i cvijeće.

Među spisima u njegovoj ostavštini je i jedan njegov ispravak o borbi franjevaca Presv. Otkupitelja u Dalmaciji protiv posljednjih franjevačkih reformi, što ga namjenjuje fra P. Perišiću, koji može raspolagati i s velikim brojem pisama pojedinih fratara koji su Maruna podupirali u njegovom starinarskom radu, iako bi “*bilo bolje, da ova pisma sa ostalom, zadnjih godina korespondencijom čekaju dok napokon dođe red na uređenje arhiva Hrv. Starinarskog Društva i u arhivu moje predašnjih godina sačuvane korespondence, u kojoj tkodjer ima veliki broj pisama naših fratara koji su me u starinarskim poslovima ljubezno podupirali, te ova pisma što su u ovoj sobi, u arhivu budu kao cjelina i bolje pregledana.*”

Skrbnikom dijela korespondencije, bilježaka i osnova svojih rasprava imenuje svojega sumještana Ivu Androvića iz Splita, “*da je kod sebe čuva dok ne bude uređen muzealni arhiv u Kninu, i on će pripaziti da u njemu bude sve u redu poredano i pobilježeno.*”³⁵⁰

Andrović međutim živi u Zagrebu, odakle šalje pismo kojim prihvaća želju pokojnikovu te poduzima korake da se ostavština sačuva od svakog propadanja u Akademiji.³⁵¹ Nejasno je zašto je ta ostavština nakon Marunove smrti završila u sinovca mu Frane Maruna u Skradinu, kojeg L. Marun uz M. Abramića i S. Gunjaču imenuje izvršiteljima oporuke.

Korespondencija i arhiv fra Luje Maruna su nakon njegove smrti završili u Frane Maruna i njegova sina Hrvoja u Skradinu, te su duže vrijeme trajali pregovori o njihovoj predaji Muzeju.³⁵²

Na koncu, sagledavajući cjelovito život i djelo fra Luje Maruna, možemo ustvrditi da su ideje ilirizma, panslavizma i probuđene nacionalne svijesti, utkane u Stipu Maruna u Državno-franjevačkoj gimnaziji u Sinju, vodilje koje karakteriziraju čitav njegov život.

Fra Luj Marun, kao kninski župnik, skrbeći o hrvatskim spomenicima Kapitula i prikupivši prve spomenike iz Biskupije – Crkvine, započinje s organiziranim djelovanjem na zaštiti i istraživanju nacionalne arheološke baštine.

Godine 1887. utemeljuje Kninsko (od 1893. Hrvatsko) starinarsko društvo.

³⁴⁷ AMSSiPB, Dopis, 12. VI. 1937., br. 153.

³⁴⁸ AHSD, Knjiga Primitaka i izdataka, 4. VI. 1937.

³⁴⁹ AMHS, Izvještaj o radu Hrvatskog starinarskog društva kroz posljednjih 10 godina, 1939. godine.

³⁵⁰ AMSSiPB, Oštećeni prijepis oporuke fra L. Maruna, 10. XII. 1937.

³⁵¹ AMSSiPB, Pismo od 19. I. 1939., br. 27 i brzojav od 24. I. 1939., br. 39, kojim prijeti sudom ako ne dobije hitan odgovor.

³⁵² AMSSiPB, Izvještaj o radu Hrvatskog starinarskog društva kroz posljednjih 10 godina, 1939. godine; Dopisi, br. 66 od 23. II. 1940. i 423 od 2. XI. 1940.

Čuva samosvojnost hrvatskih arheoloških spomenika, temeljnih dokaza hrvatskoga narodnog identiteta i protivi se njihovu integriranju (“utapanju”) u spomenike drugačijeg podrijetla.

Sukladno tom opredjeljenju godine 1893. osniva Prvi muzej hrvatskih spomenika (od 1926. Muzej hrvatskih starina), težeći izgradnji muzejske zgrade u kojoj bi se dostojno čuvala i izložila ta dragocjena baština hrvatskog naroda.

Radi njegovanja svijesti o značenju tih vrijednih spomenika te u svrhu njihova podastiranja pred domoljubnom, stručnom i znanstvenom javnosti, pokreće *Starohrvatsku prosvjetu*, prvi časopis koji se bavi srednjim vijekom u Hrvatskoj i među Južnim Slavenima. Njezinim suradnicima, ali i stručno-znanstvenim djelatnicima koji nisu blisko vezani uz taj časopis i Muzej hrvatskih starina, daje za objavu tek otkrivene spomenike i nesebično im ustupa rezultate svojih istraživanja, u svrhu opće promidžbe hrvatske baštine.

Istražio je desetak starokršćanskih i više od trideset srednjovjekovnih crkava, a u potrazi za starijim crkvama pregledao je, uz manja iskopavanja, još tridesetak lokaliteta.

Prikupio je gotovo dvije i pol tisuće kamenih spomenika i više od tri tisuće sitnih predmeta iz srednjeg vijeka.

Obogatio je muzejski fundus s više od 600 predmeta iz prehistorijskog doba te s oko 1300 rimskih kamenih spomenika.

Tijekom dinamičnog i prebogatog života tog gorostasa duha, mnogobrojni su mu saplitali noge u njegovoj često mučeničkoj misiji, nikad ni približno ne shvaćajući uzvišenost onoga duha o kojemu on nije dvojio.

Bio je vulkanski duh hrvatske povijesti i njezine najvažnije odrednice – arheološke baštine, neosporivog materijalnog dokaza o identitetu, samobitnosti i opstojnosti hrvatskog naroda na ovom prostoru.

Fra Lujo Marun trajno je zadužio hrvatski narod i njegovu kulturu.

LITERATURA

BULIĆ 1886

F. Bulić, *Starinske izkopine u Biskupiji (kraj Knina)*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, Split, 1886., br. 3, 52 - 56

BULIĆ 1888

F. Bulić, *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz dobe narodne hrvatske dinastije*, Djela JAZU, VIII, Zagreb, 1888.

GJURAŠIN 1995

H. Gjurašin, *100 godina Starohrvatske prosvjete*, s. III, 22, Split, 1995., 7 - 16

GUNJAČA 1958

S. Gunjača, *Rad osnivača Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 6, Zagreb, 1958., 7 - 28

IVEKOVIĆ 1924

Č. M. Iveković, *Grobovi otaca*, *Narodna starina*, Zagreb, III/1924., 7, 13

JURIŠIĆ 1979

K. Jurišić, *Fra Lujo Marun osnivač starohrvatske arheologije*, Split 1979.

KALOGJERA 1998

D. Kalogjera, *Korčulanska brodogradnja*, Zagreb, 1998.

LAGO 1869

G. Lago, *Memorie sulla Dalmazia*, Vol. I., Venezia, 1869.

MARUN 1888

L. Marun, *Izvešće Starinarskoga kninskoga društva o prvoj glavnoj skupštini 3. srpnja 1887 i drugoj 30. rujna 1888*, Zadar, 1888., 14 - 20

MARUN 1891

L. Marun, *Rad Kninskog hrv. starinarskog društva god. 1890*, Zagreb, 1891., 4 - 15

MARUN 1891 A

L. Marun, *Četvrta glavna skupština hrvatskoga starinarskoga društva*, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, Zagreb 1891., 58 - 59

MARUN 1892

L. Marun, *Izvešće kninskoga hrvatskoga starinarskog društva god. 1891*, Zagreb, 1892., 4 - 12

MARUN 1895

L. Marun, *Program*, *Starohrvatska prosvjeta*, Knin, I/1895., 3 - 6

MARUN 1895 A

L. Marun, *Izveštaj upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu od zadnje glavne skupštine 15. svibnja 1894. o društvenomu radu i napredku*, *Starohrvatska prosvjeta*, I, Knin, 1895., 51 - 55

MARUN 1895 B

L. Marun, *Izveštaj upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu o društvenomu radu i napredku kroz zadnji tromjesec*, *Starohrvatska prosvjeta*, I, Knin, 1895., 124 - 127

MARUN 1898

L. Marun, *Izvešće XI. glavne skupštine Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu*, *Starohrvatska prosvjeta*, IV, Knin, 1898., 182 - 188

MARUN 1908

L. Marun, *Prvi uzmak mojih klevetnika*, *Narodni list*, Zadar, XLVII/1908., 99, 2

MARUN 1911

L. Marun, *Natječaj za stipendij za studente arheologije*, *Hrvatsko pravo*, 10. VIII. 1911., br. 4713; *Naše jedinstvo*, Split, XVIII/1911., 96

MARUN 1927

L. Marun, *Ruševine crkve sv. Luke na Uzdojlu kod Knina*, *Starohrvatska prosvjeta*, Knin I/1927., 1 - 14

MARUN 1932

L. Marun, *Očuvajmo kninske spomenike – Jugoslavenskoj akademiji, Jadranska vila, Omiš, V/1932.*, 10, 146 - 153

MARUN 1938

L. Marun, *Fra Lujo Marun ne piše memoare, ali apeliraa da se pomogne Hrvatski muzej u Kninu*, *Obzor*, Zagreb, LXXVIII/1938., 95, 1 - 2

MARUN 1998

L. Marun, *Starinarski dnevnic*, Split, 1998.

MURGIĆ 1944

B. Murgić, *Tragedija kninskog muzeja...*, Nova Hrvatska, Zagreb, IV/1944., 124, 12 - 13

PATSCH 1895

K. Patsch, *Rimski kameniti spomenici kninskog muzeja*, *Glasnik zemaljskog muzeja VII*, Sarajevo, 1895.

PATSCH 1899

K. Patsch, *Nove tekovine Muzeja u Kninu*, Sarajevo, 1899.

PERIČIĆ 1896

B. Peričić, *Podatci za hrvatsku kranologiju iz grobova pod stećcima*, *Starohrvatska prosvjeta*, Knin II/1896., 40 - 43

PERIČIĆ 1896 A

B. Peričić, *Podatci za hrvatsku kranologiju iz grobova pod stećcima*, *Starohrvatska prosvjeta*, Knin, II/1896., 100 - 103

RADIĆ 1898

F. Radić, *Izvjeshće o radu Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osjem Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri*, *Starohrvatska prosvjeta*, IV, Knin, 1898., 86 – 95

VRŠALOVIĆ 1992

D. Vrsalović, *Frano Radić, znanstveni izvjestitelj "Hrvatskog starinarskog društva" u Kninu i glavni urednik "Starohrvatske prosvjete" (1857 – 1933)*, *Starohrvatska prosvjeta*, s. III, 12, Split, 1982., 201 - 218

L. Marun, A. Grgin, F. Bulić i M. Abramić u Muzeju utvrđuju štetu nakon odlaska talijanske vojske 1921. god.

Istraživanja na Bribiru 1913. god.

Siverić - Cecela (1916. - 1918.)